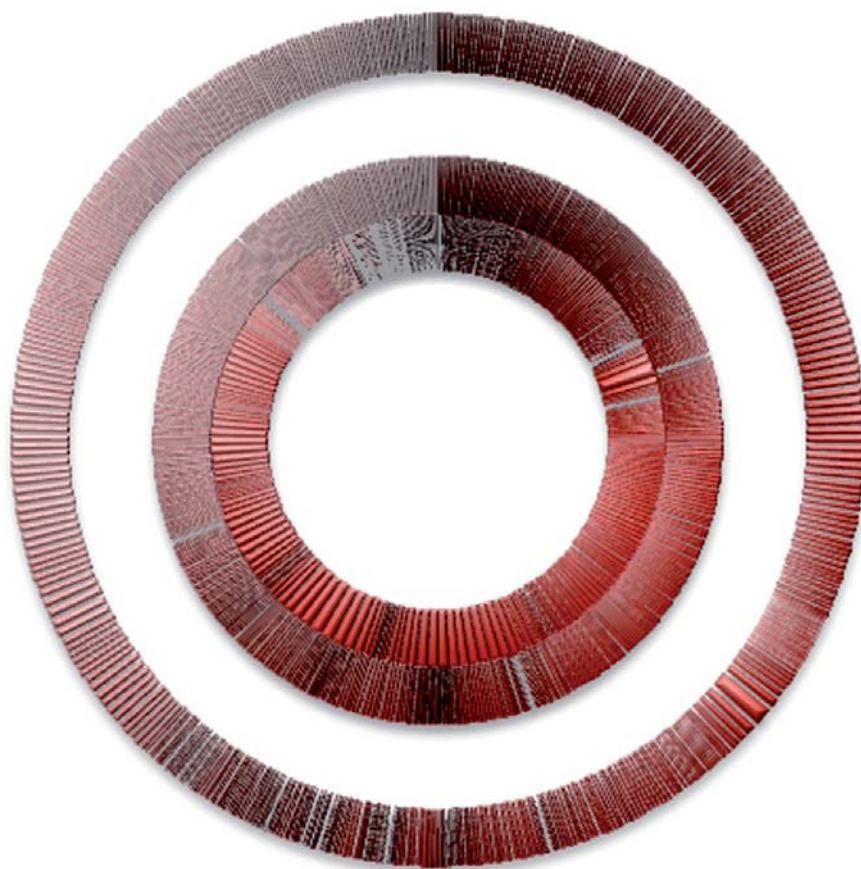

Tommi Jantunen

TAVU JA LAUSE

Tutkimuksia kahden sekventiaalisen
perusyksikön olemuksesta
suomalaisessa viittomakielessä

TAVU JA LAUSE

Tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön
olemuksista suomalaisessa viittomakielessä

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 117

Tommi Jantunen

TAVU JA LAUSE

Tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön
olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2009

Editors

Ritva Takkinen

Department of Languages, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Matti Rahkonen, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Minna-Riitta Luukka, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover Picture by Tommi Jantunen

URN:ISBN:978-951-39-3549-8

ISBN 978-951-39-3549-8 (PDF)

ISBN 978-951-39-3545-0 (nid.)

ISSN 1459-4331

Copyright © 2009, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2009

[Linguistic units:] *One cannot dispense with identifying them, nor move a step without having recourse to them. And yet delimiting them is such a tricky problem that one is led to ask whether they are really there.*

- Ferdinand de Saussure ([1916]1983: 105)

If I have not seen as far as others, it is because giants were standing on my shoulders.

- Hal Abelson

ABSTRACT

Jantunen, Tommi

Syllable and sentence. Studies on the nature of two sequential basic units in Finnish Sign Language

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2009, 64 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4331; 117)

ISBN 978-951-39-3549-8 (PDF), 978-951-39-3545-0 (nid.)

Diss.

This study, which consists of the introductory part and five articles, investigates the nature of two sequential basic units, the syllable and the sentence, in Finnish Sign Language (FinSL). As a whole, the study situates in the framework of *Basic Linguistic Theory* and grounds its arguments on the material collected from the Basic Dictionary of FinSL, as well as on elicited data. The main aims of the study are (i) to define the notions of syllable and sentence in FinSL, (ii) to determine the role these units have in FinSL, and (iii) to pave the way for basic research into sequential structure of FinSL phonology and syntax. Implicit aim of the study is to relate FinSL to the general linguistic discussion concerning the syllable and the sentence.

The study has six research questions of which the following three deal with the syllable: How is the syllable defined in FinSL? What kinds of syllable structures are there in FinSL? What can be said about the role of the syllable in FinSL? The questions dealing with the sentence are: From what perspective should the sentence be approached in FinSL? What kinds of sentence structures are there in FinSL? What can be said about the role of the sentence in FinSL?

The syllable is defined as a sequence of sign stream that corresponds to one manual and/or non-manual sequential phonological movement. The argument is supported by evidence from phonetics, phonology, and language acquisition. There are four structural syllable types in FinSL: syllables with one, two, three, and four weight units. The number of weight units correlates with the number of joints and articulators involved in the production of phonological movement. The syllable has a crucial role in FinSL because it is the only unit that can be used to determine the phonological length of signs (1–2 syllables). Verbals having a gestural movement do not contain syllables.

The sentence should be approached in FinSL from the perspective of semantically motivated predicate thinking, supported with prosodic and morphological evidence. Purely formal criteria (e.g. the presence of a verbal, or sign order) cannot be used to define the sentence in FinSL. Existing sentence types in FinSL include a clausal structure and a topic-comment structure. Clauses (e.g. transitive clause) are pauseless units that contain a verbal or nominal predicate. Topic-comment structure is characterised by a post-topic pause; topic is a left-detached, clause-external constituent setting an interpretative framework. Structurally maximal clause is not that central unit in FinSL yet (cf. core argument omission) but diachronically its importance is predicted to increase.

Keywords: Finnish Sign Language, syllable, sonority, sentence, clause, transitive clause, equative clause, topic, sequential structure

Author's address

Tommi Jantunen
Department of Languages
P.O. Box 35 (F)
FI-40014 University of Jyväskylä
FINLAND

Supervisors

Professor Ritva Takkinen
Department of Languages
P.O. Box 35 (F)
FI-40014 University of Jyväskylä
FINLAND

Professor emeritus Matti Leiwo
Department of Languages
P.O. Box 35 (F)
FI-40014 University of Jyväskylä
FINLAND

Reviewers

Professor Fred Karlsson
Department of General Linguistics
P.O. Box 9 (Siltavuorenpenger 20 A)
FI-00014 University of Helsinki
FINLAND

PhD Johanna Mesch
Department of Linguistics
Sign Language
Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
SWEDEN

Opponents

Project co-ordinator, PhD Päivi Rainò
Finnish Association of the Deaf
Sign Language Unit
P.O. Box 57 (Ilkantie 4)
FI-00401 Helsinki
FINLAND

Professor Urho Määttä
Department of General Linguistics
P.O. Box 9 (Siltavuorenpenger 20 A)
FI-00014 University of Helsinki
FINLAND

ESIPUHE

Käsillä olevan väitöskirjan teema, tavu ja lause suomalaisessa viittomakielessä, kumpuaa pitkäaikaisesta kiinnostuksestani sekä suomalaisen viittomakielen rakenteeseen että asioihin, joihin puuttumista kannattaa harkita kahdesti. Henkilökohtaisella tasolla työ sitoo yhteen vanhoja langanpäitä, joista keskeisimmät liittyvät fonologiaan ja tavuun. Toisesta näkökulmasta työ avaa keskustelua toistaiseksi tutkimattomalta suomalaisen viittomakielen osa-alueelta, syntaksista. Kokonaisuutena tavun ja lauseen käsittely kontribuoi tähän asti vain marginaalisesti esillä olleen suomalaisen viittomakielen sekventiaalisen rakenteen kartoitukseen.

Tämä väitöskirjatyö on kokenut neljä alkua. Virallisesti ensimmäisen kerran se käynnistyi vuonna 2002 ilmoittautuessani tohtorikoulutettavaksi Helsingin yliopistoon yleisen kielitieteen laitokselle. Työn aihe oli tällöin suomalaisen viittomakielen peruslausetyypit. Virallisesti toisen alkunsa työ sai vuoden 2004 syksyllä siirtyessäni assistentiksi ja tämän myötä myös tohtorikoulutettavaksi Jyväskylän yliopiston kielten laitokseen, uuteen oppiaineeseen nimeltä suomalainen viittomakieli. Tähän mennessä työn aihe oli rajautunut muutamien keskeisimpien verbaalisten ja nominaalisten lausetyyppien kartoitukseksi. Kolmannen ja epävirallisemmän kerran työ pyörähti käyntiin vuoden 2006 alkupuolella, jolloin työn aihe muokkautui radikaalisti uusiksi, käytännössä kolmen sekventiaalisesti merkittävän perusyksikön – tavun (josta olin vuonna 2005 kirjoittanut lisensiaatintutkielmani), morfeemin ja lauseen – olemassaolon ja olemuksen selvitykseksi. Neljännen ja viimeisen kerran työ alkoi vuonna 2007 morfeemin tiputuksena tunnetun epäkielitieteellisen prosessin myötä.

Tämän väitöskirjan syntyyn on vaikuttanut suuri joukko eri henkilöitä ja instansseja, joille kaikille haluan lausua täten kollektiivisen kiitokseni. Erityisesti haluan kiittää pääohjaajaani professori Ritva Takkista, joka houkutteli minut Jyväskylään ja jota ilman tätä väitöskirjaa ei olisi olemassa; ja toista ohjaajaani, emeritusprofessori Matti Leiwoa, jonka kanssa olen saanut avartaa maailmankäsitystäni mitä moninaisemmilla kielitieteeseen ja etenkin kielitieteen viereen kuuluvilla opeilla. Asemapaikalleni, Jyväskylän yliopiston kielten laitokselle ja etenkin suomalaisen viittomakielen oppiaineelle, haluan myös suunnata kiitokseni, sillä väitöskirjan lopulta täysipäiväinen kirjoittaminen ensin assistentin ja sitten etenkin lehtorin virkasuhteessa ei olisi ollut mahdollista ilman hallinnollisempaa tukea ja juoksevaa palkkaa.

Vuosien varrella monet kollegat ovat osallistuneet tämän väitöskirjatyön edistämiseen, niin virallisesti kuin epävirallisesti. Eräs pitkäaikaisimmista keskustelukumppaneista on ollut lisensiaatintutkielmani tarkastajanakin toiminut FT Päivi Rainò, jota näistä keskusteluista nyt kiitän. Palautteesta, mahdollisuuksista ja kommenteista haluan lisäksi kiittää professori Diane Brentaria, emeritusprofessori Scott K. Liddelliä ja tohtori Onno Crasbornia. Yhteiskiitos keskustelusta kuuluu myös Jyväskylän yliopiston *ydinsana*-tutkijaopiskelijaryhmän (M. Leiwon tutkijaseminaari) jäsenille ja ryhmän toimintaan osallistuneille vierailijoille, kuten myös valtakunnallisen kielentutkimuksen tutkijakoulu Langnetin kielioppi ja kielen teoria -ohjelman ohjaajille ja opiskelijoille; Lang-

nettiin olen kuulunut omarahoitteisesti vuosina 2007–2008 ja tänä aikana erityisesti opiskelutoverini FM Kaius Sinnemäen kanssa käydyt keskustelut ovat olleet työni etenemisen kannalta tuloksekkaita.

Neljä tämän väitöskirjan pohjana olevasta viidestä artikkelista on kirjoitettu englanniksi. Artikkelien kieliäsun tarkastuksesta kiitän sydämellisesti lehtori Eleanor Underwoodia ja hänen miestään Davidia. Tehdystä käännöstyöstä suurkiitos Marja Heikkiselle. Englanninkielisen tiivistelmän kieliäsuä koskevista kommentteista kiitos Philip Daveyille. Kuurojen Liittoa kiitän luvasta käyttää *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan* kuvia tässä väitöskirjassa ja siihen kuuluvissa teksteissä.

Tämän väitöskirjan asiasisällön muotoutumiseen on vaikuttanut suuresti Jyväskylän yliopistossa opiskeleva ja työskentelevä viittomakielisten henkilöiden ryhmä. Heitä kaikkia kiitän etenkin kielenoppaina toimimisesta; apunne on ollut korvaamatonta. Erityiskiitoksen suomalaista viittomakieltä ja sen rakennetta koskevasta keskustelusta, kuten myös yleisterapiasta, ansaitsee lisäksi Tuija Wainio.

Lukuvuoden 2007–2008 ja erityisesti sen loppuajan terapeuttina toimi onnistuneesti myös yliassistenttimme Lea Nieminen. Samana lukuvuonna oppiainemme virallisen pääedustajan viittaa kantaneelle professori Hannele Dufvalle lausun myös kiitokseni esimerkillisen vakaasta toiminnasta työn loppuvaiheen hektisinä hetkinä.

Työni esitarkastajille, professori Fred Karlssonille ja FD Johanna Meschille, lausun kunnioittavan kiitokseni työn loppuunsaattamista edesauttaneista kommenteista.

Viimeisimpinä, mutta ei missään nimessä vähäisimpinä, vaikuttajina tämän väitöskirjan valmistumiseen kiitän kaikkia ystäviäni ja sukulaisiani sekä ennen kaikkea perheeni jäseniä, Aaroa, Emma-Linneaa, koodinimi tyttöpoikaa ja erityisesti vaimoani Hanna-Leenaa, jonka kärsivällisyydellä ei ole rajaa, ja joka on sinnikkäästi aina ollut siellä, missä minunkin olisi pitänyt olla.

Jyväskylässä Leenan päivänä 22. heinäkuuta Armon vuonna 2008

Tommi Jantunen

Julkaisun saatteeksi

Väitöskirjani tarkastettiin Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti yliopiston Paulaharjun salissa elokuun 30. päivänä 2008 klo 12. Väitös tapahtui monisteella. Lyhyen ajan sisällä on kuitenkin nousut esiin tarve saattaa julkisuuteen suomenkielinen yhteenveto tutkimukseni pääteemoista. Tästä syystä julkaistaan nyt erillisenä teoksena alkuperäisen työni itsenäinen johdanto-osio. Sisällöllisiä muutoksia työhön ei ole tehty, paitsi artikkelilistaan, joka on päivitetty.

Jyväskylässä aprillipäivänä 1. huhtikuuta 2009

Tommi Jantunen

KUVIOT

KUVIO 1	Hierarkkisen mallin (a) ja Hymanin (1985) mora-mallin (b) näkemys puhutun kielen KVK-tavun rakenteesta.	25
KUVIO 2	Viittoman MUSTA liike esitettynä skemaattisesti (a) Sandlerin (1989) <i>Hand Tier</i> -mallissa (M-segmentti) ja (b) Brentarin (1998) prosodisessa mallissa (prosodisten piirteiden kimppu [PF]).....	29
KUVIO 3	Viittoman MUSTA rakenne kuvattuna prosodisella mallilla.	30
KUVIO 4	Esimerkkejä suomalaisen viittomakielen eritavuisista viittomista. Ylärivillä (vasemmalta oikealle) manuaalisesti tuotettu yksitavuinen viittoma MUSTA, kaksitavuinen viittoma TIETÄÄ ja kolmitavuinen viittoma ONNELLINEN. Alarivillä (vasemmalta oikealle) ei-manuaalisesti tuotettu kaksitavuinen viittoma KYLLÄ sekä yksitavuiset viittomat ON-KUULLUT ja MUKAVA.	32
KUVIO 5	Neljästä kvantiteettiyksiköstä rakentuva suomalaisen viittomakielen monosyllabi EI-TUNNE. Manuaalinen liike tuotetaan kyynärnivelestä, rannenivelestä ja sormien nivelistä. Suun liike muistuttaa avautuvaa <i>b</i> -äännettä.	35
KUVIO 6	Yksinkertaisen lauseen kerrosteisen rakenteen taustalla olevat universaalit kontrastit rooli- ja referenssikieliopissa (Van Valin 2005: 4).....	42

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Suomalaisen viittomakielen yksikätisten, yksimorfeemisten ja yksitavuisien lekseemien distribuutio <i>Suomalaisen viittomakielen perussanakirjassa</i> (1998).....	35
TAULUKKO 2	Ennuste topiikki-kommentti-lauseiden muuttumisesta yksinkertaisiksi lauseiksi.	53

MERKINTÄTAPOJEN SELITYKSET

Viittomakielisen aineksen esittämisessä käytetyt merkintätavat

Manuaalisen toiminnan merkitseminen

TIETÄÄ	Viittoman suomenkielinen glossi. Perustapauksessa glossi pohjaa <i>Suomalaisen viittomakielen perussanakirjaan</i> (1998) ja on sanakirjassa ensimmäinen viittomalle annettu käännösvastine. Notaatio versaalein.
EI-TIEDÄ	Useammasta osasta koostuvan glossin osat on yhdistetty tavuviivalla.
TIETÄÄ+KONE	Kahden viittoman peräkkäinen liitos on osoitettu plusmerkillä.
TIETO^KONE	Yhdysviittoma, jonka glossauksessa on eroteltu alkuperäiset morfeemit.
KATSOA-2	Glossin perään tavuviivalla liitetty numero viittaa viittomatilaa paikkaan, jonne viittoma suunnataan tai jossa se tuotetaan (ks. Rissanen 1985: 18).
OS-1	Etusormella tehtävä, perusmuodossaan tyypillisesti viittomajan rintalastaan suuntautuva 1. persoonaa indikoiva osoitus. Jos glossin OS perässä oleva numero on muu kuin yksi, suuntautuu osoitus ko. paikkaan (ks. Rissanen 1985: 18). Tällöin osoitus ei indikoi 1. persoonaa.
a-n-i-s	Sormiaakkoset on merkitty pienillä kirjaimilla ja yhdistetty toisiinsa tavuviivalla.
"huojuen"-3-2	Vahvasti ikonisten ja miimisten viittomien (so. tyyppin 3 verbaaleiden) liikkeen tapa on kuvailtu suorien lainausmerkkien sisään kirjoitetulla selityksellä. Liikkeen suunta on osoitettu viittomatilaa viittaavien numeroiden jonolla.

Ei-manuaalinen (prosodinen) toiminta

!PUSSATA-2!	Huutomerkkein rajattu jakso on painotettu.
'	Yksinkertainen suora lainausmerkki indikoi prosodian katkosta/muutosta.
/	Tauon symboli.
ss	Silmät suurina.
kk	Kulmat koholla.
n	Pään nyökkäys.

Silmien, kulmien ja pään toiminnan vaikutusala on osoitettu glossin yläpuolella olevan viivan avulla.

Glosseihin liittyviä analyysimerkintöjä

KL	Klassifikaattori. Merkintää seuraa normaalisti tavuviivalla erotettu käsimuotosymboli, esim. B, joka tarkoittaa kämmenkäsimuotoa (ks. Rissanen 1985: 68–69).
OS-3:lokaatio	Glossiin on voitu liittää tietoa myös viittoman funktiosta. Tämä tieto on erotettu perusglossista kaksoispisteellä. Notaatio pienaakkosin.

Tavuun ja fonologiaan liittyvät symbolit ja lyhenteet tekstissä ja kuvioissa

K	Konsonantti.
V	Vokaali.
/s/	Foneemaattinen aines on merkitty vinoviivojen sisään.
[s]	Foneettinen aines on merkitty hakasulkeisiin.
σ	Tavun symboli.
a	Tavun alku (engl. <i>onset</i>).
y	Tavun ydin (engl. <i>nucleus</i>).
r	Tavun riimi (engl. <i>rhyme</i>).
k	Tavun kooda (engl. <i>coda</i>).
μ	Moran symboli.
L	<i>Location</i> ; staattinen lokaatiosegmentti Sandlerilla (1989).
M	<i>Movement</i> ; dynaaminen liikesegmentti (esim. Liddell & Johnson 1989; Sandler 1989; Perlmutter 1992).
x	Ajoitusyksikkö eli x-segmentti Brentarilla (1998).
PF	<i>Prosodic Features</i> ; viittoman dynaamiset liikepiirteet ja niiden rakennenuodin symboli Brentarilla (1998).
IF	<i>Inherent Features</i> ; viittoman staattiset piirteet ja niiden rakennenuodin symboli Brentarilla (1998).
A	<i>Articulator</i> ; artikulaattorinoodi Brentarilla (1998).
POA	<i>Place of Articulation</i> ; artikulaatiopaikan noodi Brentarilla (1998).

Syntaktisessa analyysissä käytetyt symbolit ja lyhenteet

A	A-argumentti eli ydinargumentti, joka viittaa kaksipaikkaisen verbaalin koodaaman tilanteen aktiivisempaan osallisuuteen (prototyypillisesti agentti).
P	P-argumentti eli ydinargumentti, joka viittaa kaksipaikkaisen verbaalin koodaaman tilanteen passiivisempaan osallisuuteen (prototyypillisesti patientti).
V	Verbaali.

S	Lauseen symboli generatiivisessa teoriassa.
NP	Nominaalilauseke.
VP	Verbilauseke.
XP	Lauseke, jonka kategoriaa ei ole määritetty.
[POIKA]	Konstituentit osoitetaan hakasulkein.
TOP	Topiikki. Kahden topiikin jonoissa topiikit on numeroitu.
KOM	Kommentti.
"P"	Ydinargumentilta (tässä: P-argumentilta) vaikuttava (topiikki)konstituentti.

ARTIKKELILISTA

Tämä väitöskirja ja sen käsillä oleva itsenäinen yhteenveto-osio perustuu seuraaviin artikkeleihin (original papers):

1. Jantunen, T. 2006. The complexity of lexical movements in FinSL. In M. Suominen, A. Arppe, A. Airola, O. Heinämäki, M. Miestamo, U. Määttä, J. Niemi, K. K. Pitkänen & K. Sinnemäki (Eds.) *A man of measure: festschrift in honour of Fred Karlsson on his 60th birthday*. Special supplement to SKY Journal of Linguistics, volume 19 (2006). Turku: The Linguistic Association of Finland, 335–344.
2. Jantunen, T. 2007. Tavu suomalaisessa viittomakielessä. *Puhe ja kieli* 27:3, 109–126.
3. Jantunen, T. 2008. Fixed and free: order of the verbal predicate and its core arguments in declarative transitive clauses in Finnish Sign Language. *SKY Journal of Linguistics* 21 (2008), 83–123.
4. Jantunen, T. 2007. The equative sentence in Finnish Sign Language. [In O. Crasborn (Ed.) *Identifying sentences in signed languages: special issue of Sign Language & Linguistics* 10:2, 113–143.
5. Jantunen, T. 2007. On topic in Finnish Sign Language. Manuscript, June 13, 2007.

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

MERKINTÄTAPOJEN SELITYKSET

ARTIKKELILISTA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	15
1.1	Suomalaisen viittomakielen tutkimuksesta.....	15
1.2	Tämän tutkimuksen lähtökohdat.....	16
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	18
1.4	Tutkimuksen teoreettinen tausta.....	19
1.5	Yleistä aineistosta ja metodista.....	20
2	TAVU.....	23
2.1	Tavu puhutussa kielessä.....	23
2.2	Tavu viitotussa kielessä.....	26
2.3	Suomalaisen viittomakielen tavu.....	31
2.3.1	Irtiottoja viitotun tavun tutkimuksen perinteeseen.....	31
2.3.2	Minimisana- ja jokellusargumentti.....	33
2.3.3	Suomalaisen viittomakielen tavun rakenne.....	34
2.3.4	Tavun rooli suomalaisessa viittomakielessä.....	36
2.3.5	Jatkotutkimuksen hahmottelua.....	37
3	LAUSE.....	39
3.1	Lauseen käsitteestä ja käsittämättömyydestä kielitieteessä.....	40
3.2	Yksinkertainen lause suomalaisessa viittomakielessä.....	43
3.2.1	Transitiivilause.....	43
3.2.2	Ekvatiivilause.....	46
3.2.3	Prosodisia huomioita ja implikaatioita.....	48
3.3	Topiikki-kommentti-lause.....	49
3.4	Lauseen rooli suomalaisessa viittomakielessä.....	52
3.5	Lyhyesti syntaksin jatkotutkimusmahdollisuuksista.....	53
4	LOPUKSI.....	54
	LÄHTEET.....	56

1 JOHDANTO

1.1 Suomalaisen viittomakielen tutkimuksesta

Suomalaisen viittomakielen – so. Suomen kuurojenyhteisössä kehkeytyneen ensisijaisesti käsien liikkeisiin ja näköaistiin perustuvan kielen (kosketukseen ja tuntoon perustuvasta nk. taktiilista viitotun kielen muodosta ks. esim. Mesch 1998) – moderni kielitieteellinen tutkimus käynnistyi Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksella 1980-luvun alussa. Vajaan kolmenkymmenen vuoden aikana tutkimuksessa on käsitelty kielen fonologista ja morfologista perusrakennetta (Karlsson 1984; Rissanen 1985, 1998; Pimiä & Rissanen 1987; Fuchs 2004; Savolainen 2006), kielen omaksumista (Takkinen 1995, 2002, 2003), historiaa ja muutosta (Rainò 2000; Jantunen 2001, 2003a; Mesch 2006), onomastiikkaa (Rainò 2004), sekä sosiolingvistiikkaa (Hoyer 2000, 2004, 2005). Lisäksi vahvasti edustettuna alalla on ollut soveltava leksikografia (*Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* 1998; *Numeroita ja lukumäärien ilmaisuja* 2002; *Se vårt språk!* 2002). Kokonaisuutena tutkimuskenttä on jatkuvasti laajentunut, mutta käytännössä työtä on kuitenkin vielä tekemättä. Esimerkiksi pedagogisen kieliopin ja ylipäättään suomalaisen viittomakielen kieliopetuksen kannalta välttämätöntä syntaktista peruskuvausta ei suomalaisesta viittomakielestä toistaiseksi ole tehty.

Suomalaisen viittomakielen rakenteen tutkimus on ollut läpi historiansa vahvasti fonologiavetoista. Tämä näkyy ehkä kaikkein selvimmin siinä, että kolmesta toistaiseksi valmistuneesta humanistisen alan kielitieteellisestä väitöskirjasta (Takkinen 2002; Fuchs 2004; Rainò 2004) kaksi on liittynyt fonologian alaan: Takkisen ja Fuchsin väitöskirjat. Keskeinen tavoite fonologisessa tutkimuksessa on ollut strukturalistiluonteinen kielen fonemaattisten perusyksiköiden eli käsimuotojen, paikkojen ja liikkeiden kartoitus (ks. erityisesti Rissanen 1985: 88; Savolainen 2000: 187, 2006: 47; Takkinen 2002: 125). Tutkijasta riippuen perusyksiköinä on käsitelty myös orientaatioita (esim. Savolainen 2000: 175–176) ja ei-manuaalisia elementtejä, etenkin suunliikkeitä (suunliikkeistä spesifisti ks. Pimiä 1987 ja Rainò 2001). Pelkästään rakenneyksiköitä luetteleva tutkimusote on alkanut heikentyä vasta viime aikoina. Vedenjakajana

tässä on pidettävä Fuchsin (2004) väitöskirjaa, joka ensimmäisenä suomalaista viittomakieltä käsittelevänä fonologian alaan liittyvänä tutkimuksena nostaa keskusteluun foneettis-fonologiset prosessit.

Myös suomalaisen viittomakielen morfologiaa on tutkittu (Rissanen 1985, 1987, 1998), mutta tutkimusalana morfologia ei ole toistaiseksi ollut yhtä taajaan harrastettu kuin fonologia. Tutkimuksen selkeä painopiste on ollut leksikaalis-kieliopillisten kategorioiden, nominaalien ja verbaalien, olemassaolon ja olemuksen selvittämisessä (Rissanen 1985: 29–42, 1998; ks. myös Takkinen 2008), minkä lisäksi tutkimuksessa on käsitelty myös joitakin näihin kategorioihin vä-
lillisemmin liittyviä kieliopillisiä ilmiöitä. Esimerkkejä näistä ovat aspekti (Rissanen 1985: 112–117, 1998: 227–233), klassifikaattorimaiset käsimuotoelementit (Rissanen 1985: 96–99, 1998: 110–117, 166–203; ks. myös Takkinen 2002: 121, 2008: 24–26) ja yleisesti erilaiset toistoprosessit, kuten reduplikaatio, iteraatio ja duplikaatio (etenkin Rissanen 1987).

1.2 Tämän tutkimuksen lähtökohdat

Tämän väitöskirjan aiheena on *tavu* ja *lause* suomalaisessa viittomakielessä. Aikaisempaa täsmätutkimusta aiheesta ei ole tehty, paitsi tavun suhteen vuonna 2005 valmistunut lisensiaatintutkielmani (Jantunen 2005), joka kuitenkin perussisällöltään kuuluu tähän väitöskirjaan. Lausetta ja etenkin funktionaalisia lausetyyppejä (kysymys-, kiello- ja vakuuttelulauseita) koskevia, osin populaarisluonteisia mainintoja ovat esittäneet Rissanen (1985: 101–103, 126–128; 2000) ja Jantunen (2003b: 92–106). Yleisesti ottaen tämä väitöskirja jatkaa suomalaisen viittomakielen fonologian kartoitusta, mutta toisaalta se myös laajentaa olemassaolevaa tutkimusperinnettä kohti tähän asti tutkimattomana pysynyttä syntaksia. Hivenen paradoksaalisesti väitöskirjan *eksplisiittisin* yhteys aikaisempaan suomalaisen viittomakielen tutkimukseen ei kuitenkaan ole sen fonologisessa vaan syntaktisessa osiossa: lauseen tutkimus nojaa morfologiselta perustaltaan vahvasti – mutta kriittisesti (Jantunen 2008) – Rissanen (1998) esittämään näkemykseen suomalaisen viittomakielen leksikaalis-kieliopillisista kategorioista, nominaaleista ja verbaaleista.

Tämän tutkimuksen keskiössä olevat tavu ja lause ovat molemmat kielitieteen klassisia peruskäsitteitä, joiden täsmällisestä olemuksesta on väitelty läpi kielentutkimuksen historian. Käsitteiden kiistanalaisuudesta kertoo muun muassa se, että ne on molemmat tulkittu kirjallisuudessa sekä kiistattomiksi tosiseikoiksi että vailla empiiristä pohjaa oleviksi psykologisiksi rakennelmiksi (eri näkemysten lyhyestä yleisesityksestä ks. Itkonen 1966: 145–146, 299–300; tarkemmasta käsittelystä ks. luvut 2 ja 3). Tässä tutkimuksessa tavua ja lausetta lähestytään niillä kielitieteellisessä metakielessä olevan prototyypiaseman kautta: tulkitsemme molemmat ontologisesti Popperin ([1963]1995) kolmanteen maailmaan kuuluviksi prototyypikäsitteiksi, jotka ovat emergoituneet yksittäiskielten tosiseikkojen pohjalta näiden tosiseikkojen kuvailuun, ja joiden olemusta käsitteellisinä prototyypeinä yksittäiskielten tosiseikkojen tutkimus voi edelleen muokata.

On tosiasia, että tavua ja lausetta koskeva kielitieteellinen ydinyymmärrys perustuu puhutun, ja lauseen kohdalla selkeästi kirjoitetun (esim. Brazil 1995: 227; yleisesti myös Linell 1982), kielimuodon tutkimukseen. Kielitieteen peruskäsitteinä tavu ja lause ovat nousseet 1900-luvun loppupuoliskolla kuitenkin myös kiinteäksi osaksi viitotusta kielestä käytävää kielitieteellistä keskustelua. Yksikkönä etenkin tavu on herättänyt viitotun kielen tutkimuksessa jo runsastakin kiinnostusta (esim. Perlmutter 1992; Sandler 1993; Brentari 1998), ja perinteisesti puhuttuun kieleen sidoksissa ollut perusymmärrys tavusta on myös alkanut muuttua (vrt. Wilbur 1990; Brentari 2002; Jantunen & Takkinen, tulossa). Lauseeseen on suhtauduttu viitotun kielen tutkimuksessa neutraalimmin, ja toistaiseksi se onkin otettu tutkimuksissa kulloinkin käytössä olleen teorian mukanaan tuomana analyttisenä oletuksena. Liddell (1980) ja Neidle työryhmineen (2000) esimerkiksi ymmärtävät lauseen generatiivisen tieteenperinteen ennako-oletuksista käsin, kun taas Johnston ja Schembri (2006) määrittelevät lauseen funktionaaliseen suuntaukseen kuuluvan *rooli- ja referenssi-kieliopin* kautta (engl. *Role and Reference Grammar*; tarkemmin rooli- ja referenssi-kieliopista ks. Van Valin & LaPolla 1997 ja Van Valin 2005).

Peruskäsitestatuksensa lisäksi tavulle ja lauseelle on pintasilmäyksellä vaikea löytää muita niiden yhteiskäsittelyä puoltavia nimittäjiä. Abstraktimmalla tasolla yhteys on kuitenkin olemassa: sekä tavu että lause ovat olioita, joilla on tärkeä rooli kielen *sekventiaalisen rakenteen* jäsenyyksessä. Käytännössä tavu on monissa fonologisissa teorioissa jo segmenttiä keskeisempi peräkkäisen järjestyksen yksikkö (Blevins 1995: 206–207). Lauseen asema kielen sekventiaalisuuden tärkeänä peilinä on puolestaan ollut vahva aina kielentutkimuksen alkuajoista saakka (vrt. luvussa 3.1 esitettyyn, toisella vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua vaikuttaneen Dionysios Traakialaisen *Tékhnē grammatikē*'ssaan esittämään lauseen määritelmään). Astetta konkreettisempaakin sidettä tavun ja lauseen välille on esitetty: puhutun kielen evoluutiota ja kompleksistumista käsittelevässä teoriassaan Carstairs-McCarthy (1999) argumentoi, että prototyypiset lauserakenteet ovat syntyneet analogian kautta prototyypisistä tavrakenteista, ja että puhutun kielen syntaksin ja yleensäkin sekventiaalisuuden perusta on fonologiassa. Viitotun kielen osalta Carstairs-McCarthy'n teoriaa ei ole toistaiseksi testattu (vrt. id., 225). Tässä väitöskirjassa argumentoitu käsitys suomalaisen viittomakielen tavusta ja lauseesta (ks. luvut 2 ja 3) ei teoriaa kuitenkaan suoraan tue, sillä tavu ja lause eivät ole suomalaisessa viittomakielessä rakenteeltaan isomorfisia.

Tavua ja lausetta tarkastellessaan tämä väitöskirja fokuoittuu erityisesti suomalaisen viittomakielen sekventiaaliseen rakenteeseen liittyvien peruseikkojen tutkimukseen. Sekventiaalista rakennetta ei ole suomalaisessa viittomakielessä Fuchsia (2004) lukuunottamatta juuri käsitelty. Tutkimusta on pikemminkin luonnehtinut kiinnostus kielen rakenteelliseen simultaanisuuteen. Se on näkynyt etenkin fonologiassa, jossa Rissasesta (1985: 19) alkaen on korostettu fonemaattisten yksiköiden samanaikaista toteutumista ja tästä näkökulmasta myös näiden yksiköiden luettelointia (ks. kuitenkin Fuchs 2004). Morfologiassa viehtymys simultaanisen rakenteen tarkasteluun on suunnannut tutkimusta muun muassa ikonisia ja kuvailevia verbaaliviittomia koskeviin analyysiin, joissa nämä muodot on lopulta tulkittu useista samanaikaisesti totetuvista si-

donnaisista morfeemeista koostuviksi konstruktioiksi (esim. Rissanen 1998: 139–142; Takkinen 2002: 35; Savolainen 2006: 39–46; kritiikistä esim. Liddell 2003, Jantunen 2008 ja Takkinen 2008). Laajemmassa mittakaavassa kiinnostus simultaanisen rakenteen kartoitukseen on nähtävissä osasyynä myös syntaksin tutkimattomuuteen. Tätä näkemystä ei kuitenkaan pidä korostaa, sillä syntaksin kartoittamattomuus johtuu epäilemättä myös kielentutkimuksen perinteestä, jonka mukaan aiemmin tutkimattoman kielen rakenteen peruskuvaus alkaa fonologian ja kielen paradigmaattisen rakenteen selvityksellä.

Suomalaisen viittomakielen rakenteen kokonaiskartoituksen kannalta sekventiaalisuuden tutkimus on yhtä oleellista kuin simultaanisuuden tutkimus. Perinteistä tutkimuksellista rajautumista ja kiinnostusta simultaanisen rakenteen tarkasteluun ei kuitenkaan pidä väheksyä. Jo seikka, että viittojilla on käytössä kaksi samanaikaiseen toimintaan kykenevää manuaalista artikulaattoria osoittaa, että simultaanisuus on suomalaisen viittomakielen rakenteessa keskeinen ominaisuus (yleisesti ks. Vermeerbergen & al. 2007: 1–2).

Tavun ja lauseen olemusta käsitellään yksityiskohtaisemmin tämän yhteenvetotekstin luvuissa 2 ja 3. Lähtökohta tavun käsittelyyn suomalaisessa viittomakielessä on tavun ja viittoman liikkeen välinen yhteys: viitotut tavut identifioituvat liikkeen spesifin sonorisuusstatuksen perusteella tietyytyypiksi "liikepulsseiksi" (Jantunen & Takkinen, tulossa). Yleinen lähtökohta suomalaisen viittomakielen lauseen käsittelylle on puolestaan Givóninkin (2001: 16, 105; ks. myös Karlsson 1994: 111) esittämä näkemys, että kielen syntaksin kartoituksen tulee alkaa yksinkertaisten ja väitefunktiossa käytettävien lauseiden funktionaalilla tutkimuksella.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämä väitöskirja perustuu viiteen artikkeliin (liitteet 1–5), joista jokaisella on omat spesifit tavoitteensa ja tutkimuskysymyksensä. Kokonaisuutena artikkeleita yhdistää se, että ne kontribuoivat sekä tavun ja lauseen että näiden näkökulmasta myös yleisempien suomalaisen viittomakieleen ja etenkin sen sekventiaaliseen rakenteeseen liittyvien perusasioiden käsittelyyn. Näitä ovat esimerkiksi suomalaisen viittomakielen viittomien fonologinen pituus ja suomalaisen viittomakielen viittomajärjestys.

Tutkimukseni ensisijaisena tavoitteena on (i) määritellä tavun ja lauseen käsitteitä suomalaisen viittomakielen näkökulmasta, (ii) ottaa kantaa tavun ja lauseen rooliin suomalaisessa viittomakielessä ja (iii) luoda pohjaa erityisesti suomalaisen viittomakielen sekventiaalisen rakenteen fonologiselle ja syntaktiselle perustutkimukselle. Tämän tavoitteen olen purkanut seuraaviksi tavua ja lausetta koskeviksi tutkimuskysymyksiksi:

Tavu

1. Miten tavu tulisi suomalaisessa viittomakielessä määritellä?
2. Millaisia tavorakenteita suomalaisessa viittomakielessä on?
3. Mitä voidaan sanoa tavun roolista suomalaisessa viittomakielessä?

Lause

4. Mistä näkökulmasta lausetta on hyödyllistä lähestyä suomalaisessa viittomakielessä?
5. Millaisia lauserakenteita suomalaisessa viittomakielessä on?
6. Mitä voidaan sanoa lauseen roolista suomalaisessa viittomakielessä?

Tutkimuskysymyksiä 1–6 käsitellään, liitteenä olevissa artikkeleissa tarkemmin kuvattujen osatutkimusten pohjalta, tämän yhteenvetotekstin luvuissa 2 ja 3. Vastaukset tutkimuskysymyksiin esitetään kootusti luvussa 4.

Ensisijaisen tavoitteensa lisäksi tällä tutkimuksella on myös implisiittinen yleistavoite. Tämä on suomalaisen viittomakielen nostaminen osaksi tavun ja lauseen olemuksesta käytävää yleisempää kielitieteellistä keskustelua. Tätä tavoitetta ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan tarkemmin eksplikoida tutkimuskysymyksiksi, sen oletetaan toteutuvan automaattisesti, jos ensisijainen tavoite saavutetaan.

1.4 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tämä tutkimus on fonologis-syntaktista perustutkimusta, joka diagrammaattisuutensa vuoksi ottaa vaikutteita useammasta teoreettisesta suuntauksesta ja perustaa väitteensä myös useammantyyppiselle evidenssille (evidenssin lajeista kielitieteessä ks. Penke & Rosenbach 2004). Tavun käsittelyyn vaikuttaa kokeellisessa fonetiikassa saavutettu käsitys puhutun kielen sonorisuudesta eräänlaisena havainnon salienssina (esim. Ohala & Kawasaki 1984: 116–119; Ohala 1990; Brentari 1998: 216), mutta myös prosodisen fonologian piirissä muodostettu ymmärrys prosodisten yksiköiden universaalista hierarkiasta (Blevins 1995: 210). Lausetta koskeva osatutkimus nojaa taas selkeimmin funktionaalisempiin ja typologisesti painottuneisiin kielioppiteorioihin ja näkemyksiin, kuten Van Valinin ja LaPollan (1997) ja Van Valinin (2005) esittelemään *rooli- ja referenssi-kielioppiin* ja Chafen (1976) käsitykseen (kiinalaistyyppisestä) topiikista. Teorioita sovellan tutkimuksessani kriittisesti ja valikoiden. Tavoitteeni on käsitellä tavua ja lausetta suomalaisessa viittomakielessä mahdollisimman omaehtoisesti.

Kokonaisuutena tutkimukseni sijoittuu parhaiten *Basic Linguistic Theory*nä eli *peruskielioppiteorian*a (Miestamo 2005: 571–572) tunnetun informaalin eli luonnollista kieltä deskription kielenä käyttävän (id., 571) kielenkuvausteorian sisään. Mathew Dryer (2001, 2006) kuvailee peruskielioppiteoriaa nimeltään vielä huonosti tunnetuksi viitekehyykseksi, jota kielitieteilijät kuitenkin laajasti

käyttävät (osin jopa tietämättään) yksittäisten kielten ja erityisesti niiden kielioppien kuvauksessa varsinkin Yhdysvaltojen ulkopuolella. Perusluonteeltaan peruskielioppiteoria on kumulatiivinen, eli se on ottanut vaikutteita useista vallinneista ja yhä elinvoimaisista kielitieteen perinteistä, kuten strukturalismista ja generativismista. Generativismin viimeisimmät suuntaukset – ja ylipäätään käsitys esimerkiksi syntaktisista syvärakenteista (so. "kaksitasosyntaksista") – eivät peruskielioppiteoriaan ole kuitenkaan vaikuttaneet, sillä teorian lähtökoh- ta on ennen kaikkea kielten omaehtoisessa kuvauksessa, ei spesifiin formalis- miin sidottujen käsitteiden puoliautomaattisessa soveltamisessa. Kuvaukselli- sen tavoitteensa johdosta Dryer (2006) luonnehtiikin peruskielioppiteoriaa nk. *deskriptiiviseksi teoriaksi* eli teoriaksi, jonka tavoite on vastata ensisijaisesti kysy- mykseen millaisia kielet ovat. Deskriptiivisen teorian vastakohtana Dryer pitää *selittävää teoriaa*; selittävät teoriat, esimerkiksi formaalit generativistiset teoriat, pyrkivät vastaamaan ensisijaisesti kysymykseen *miksi* kielet ovat sellaisia kuin ovat. Ero deskription ja selittämisen välillä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, ja siinä missä esimerkiksi generatiiviset teoriat sisältävät deskriptiivisen kom- ponentin, myös peruskielioppiteoria sisältää selittävän komponentin (tarkem- min ks. Dryer 2006).

Perinteisesti peruskielioppiteoriaa on käytetty etenkin kielten syntaksin kuvauksessa (vrt. Dryer 2006: alaviite 5). Käytännössä teoria kuitenkin soveltuu yhtäläillä myös fonologian ja morfologian deskriptioon (ibid.). Peruskielioppi- teoria pyrkii käyttämään yhtenevää termistöä samankaltaisten ilmiöiden kuva- ukseen eri kielissä, ja tästä syystä teoria onkin ollut erityisesti kielitypologian suosiossa. Oma käsitykseni kuitenkin on, että loppuun asti pyrkimystä yhtene- vän käsitteistön käytöstä ei aina ole mahdollista viedä. Esimerkiksi viitotun kie- len kuvaukseen sovellettu peruskielioppiteoria tulee väistämättä sisältämään käsitteitä, joita puhutun kielen puolella kehitetty peruskielioppiteoria ei sisällä, ja päinvastoin. Nämä käsite-erot johtuvat viime kädessä viitotun ja puhutun kielen välisestä modaaliteettierosta.

Suomalaisen viittomakielen kieliopillisessa tutkimuksessa peruskielioppi- teorian voidaan katsoa olleen käytetyin teoreettinen viitekehys aina Karlssonis- ta (1984) ja Rissasen (1985) pioneiritutkimuksesta lähtien, vaikka eksplisiittises- ti tätä teoriaa ei ole yhdessäkään tutkimuksessa tähän asti nimetty. Selkeitä poikkeamia peruskielioppiteoriaan nojaavasta tutkimusperinteestä ovat olleet ainoastaan Fuchs (2004) ja Jantunen (2005). Näistä ensinmainittu sitoutuu *Hold- Movement* -mallina (Liddell 1984; Liddell & Johnson 1989; Johnson 2000) tunnet- tuun foneettis-fonologiseen formalismiin, jälkimmäinen puolestaan Brentarin (1998) *prosodiseen malliin* (engl. *Prosodic Model*). Käytännössä molemmat mallit pohjaavat amerikkalaisen viittomakielen tutkimukseen ja tätä kautta myös ge- neratiiviseen traditioon.

1.5 Yleistä aineistosta ja metodista

Vaikka tutkimukseni on peruskysymyksenasettelultaan monessa mielessä teo- reettisluontoinen, liittyy siihen vahva aineistollinen ulottuvuus. Aineiston nä-

kökulmasta yhteinen nimittäjä tutkimuksessa on *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* (1998). Tavua ja tavutyyppejä käsittelevä tutkimus nojaa perussanakirjassa kuvattujen lekseemien fonologiseen analyysiin (ks. artikkeli 1). Lauseen ja lausetyyppien pohdinta taas perustuu perussanakirjan niin kutsuttuun esimerkkilauseaineistoon, tarkasti ottaen sen yleis- ja arkikielisiin miniteksteihin (ks. *Suvi*). Lauseen tutkimuksessa on lisäksi käytetty natiiveilta kielenoppailta muun muassa elisitaation avulla kerättyä videoaineistoa (ks. artikkeli 3) ja myös muuta olemassaolevaa videomateriaalia (esim. arkikielinen matkakertomusmonologi, tarkemmin ks. artikkeli 3). Kootusta aineistosta tehtyjä havaintoja on kontrolloitu konsultoimalla natiivien viittojen kieli-intuitiota (nk. kieliopillisuusarviot).

Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan (1998) tutkimuksellinen aineistokäyttö ei ole itsestäänselvää, sillä voidaan kysyä, missä määrin sanakirjassa kuvattu kieli lopulta vastaa suomalaisen viittomakielen kielellistä todellisuutta. Sanakirjan esipuheessa muun muassa todetaan, että sanakirjassa voi painottua Etelä-Suomessa käytetyille kielimuodolle tyypilliset piirteet (id., 7), ja sanakirjan esimerkkivideoiden aktiiviseen valmistamiseen on lopulta osallistunut suhteellisen pieni äidinkielisten viittojen ydinjoukko. Tämä ei kuitenkaan ole kynnyskysymys sanakirjan aineistokäytölle: kokonaisuutena sanakirja kuvaa suomalaisen viittomakielen yleis- ja arkikieltä verrattain kattavasti (vrt. esim. Rainò 1999 arvio sanakirjasta, erityisesti s. 649). Tästä syystä tulkiten sanakirjan kielen "totuudenkaltaisuuden" enemmän kuin riittäväksi tutkimukseni teoreettisluontoisten tutkimuskysymysten aineistovaatimuksiin. Sanakirjan ohella käytän, etenkin syntaktisessa tutkimuksessa, myös muuta aineistoa, ja natiivien kielenoppaiden intuitiota.

Perussanakirjan laajaa viittomakielistä aineistoa (n. 5 000 videoleikettä) ei ole millään järkevällä tavalla indeksoitu. Syntaktisessa tutkimuksessa tämä aiheuttaa käytännön ongelmia relevantin viittomakielisen tutkimusaineuksen poimimiselle. Työssäni olen ratkaissut ongelmat käyttämällä tutkimusmateriaalin rajauksessa apuna sanakirjan suomenkielisiä esimerkkitekstejä ja -lauseita. Tätä aineiston rajaamisen menetelmää olen esitellyt tarkemmin artikkeleissa 3 ja 4.

Tavututkimuksessa aineisto on koottu *Excel*-muotoiseksi leksikaalisfonologiseksi tietokannaksi, jossa jokainen analysoitu perussanakirjan lekseemi muodostaa oman tietueensa. Kukin tietue sisältää informaatiota muun muassa lekseemin fonologisesta liikkeestä. Lausetutkimuksessa aineisto on puolestaan systematisoitu tekstitiedostoiksi tai siirretty ELAN-ohjelmaan (ks. <http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/>) tarkempaa annotointia varten. Molemmissa tapauksissa lauseaineiston transkribointiin on sovellettu Paunun (1983) suomalaiselle viittomakielelle kehittämää glossausmenetelmää (ks. *Merkintätapojen selitykset*).

Aineiston keruussa ja käsittelyssä on vältetty suomalaisen(kin) viittomakielen tutkimuksen tapaa marginalisoida kieleen ja sen rakenteeseen oleellisesti liittyvää ei-manuaalisuutta eli tapaa rajautua käsittelemään vain viitotun signaalin manuaalisia eli käsillä tuotettuja osasia. Tämä periaate on näkynyt etenkin morfologisessa tutkimuksessa (esim. Rissanen 1998), jossa suun, pään, kehon ym. asennot ja liikkeet on sekä esimerkki- että analyysitasolla pääsääntöisesti redusoitu pois (ks. kuitenkin esimerkiksi Pimiä 1987 ja Rainò 2001, jotka ovat eksplisiittisiä katsauksia ei-manuaalisuuteen, tarkasti ottaen suunliikkei-

siin). Käytännössä ei-manuaalisuuden vieroksuminen on ollut nähtävissä myös fonologiassa. Vaikka esimerkiksi Savolainen (2000: 183–185, 2006: 36–37) lukee ei-manuaaliset elementit yhdeksi viittoman rakenneosatyypiksi, näitä ei-manuaalisia elementtejä ei ole toistaiseksi yhdessäkään tutkimuksessa tarkemmin eksplikoitu. Myös konsensus esimerkiksi ei-manuaalisten artikulaattoreiden lukumäärästä on toistaiseksi saavuttamatta (ks. artikkeli 1).

Pyrkimykseni välttää ei-manuaalisuuden marginalisointia näkyy tavututkimuksessa erityisesti fonologisen liikkeen ja tavun rakenteellisten kompleksisuustyyppien kartoituksessa (artikkeli 1), jossa korostan metodisesti manuaalisten ja ei-manuaalisten liikkeiden yhteismitallista käsittelyä. Lausetutkimuksessa ei-manuaaliset elementit – suun, silmien, kulmien, pään ja kehon liikkeet ja asennot – ovat puolestaan keskeisessä asemassa muun muassa konstituenttiraajojen identifioinnissa ja kieliopillisina merkitsijöinä. Koska lausetta ei suomalaisessa viittomakielessä ole aikaisemmin yhtä laajasti tutkittu, ja koska kansainvälisessäkin tutkimuksessa videomateriaalia on annotoitu hyvin vaihtelevilla tavoilla, on lausetasoisten ei-manuaalisten elementtien ensivaiheen merkitsemiseen kehitetty tässä tutkimuksessa omat konventiot. Nämä konventiot on kuvattu tarkemmin artikkeliin 4 kuuluvassa liitteessä 1 ja niitä sovelletaan osin myös tässä yhteenvetotekstissä (ks. *Merkintätapojen selitykset*).

Keskeisenä lauseen tutkimuksen metodisena kontribuutiona esitän suomalaisen viittomakielen lauseiden jatkumoluonteista jakoa *isoloituihin lauseisiin* ja *tekstilauseisiin* (ks. luku 3.2.1 ja artikkeli 3). Isoloituilla lauseilla tarkoitan itenäisiä (merkityksessä 'ei laajemmasta kielimassasta poimittuja'), ääritapauksessa jopa laboratoriomaisia lauseita (vrt. Givón 2001: 16). Tekstilauseilla viitataan puolestaan laajemmasta tekstistä poimittuihin/erotettuihin lauseisiin. Käytännössä argumentoin, että erottelu isoloitu lause – tekstilause on, suomalaiseen viittomakieleen ja kirjallisuusmainintoihin pohjaavan evidenssin nojalla, osasyys muun muassa kansainvälisesti esitettyihin varsin eriäviin viittomakielten ja myös yhden ja saman viittomakielen viittomajärjestystä koskeviin kantoihin (ks. luku 3.2.1). Isoloitujen lauseiden pohjalta toteutettu viittomajärjestyksen tutkimus tuottaa erilaisia tuloksia kuin tekstilauseiden pohjalta toteutettu tutkimus.

Tutkimuksen aineisto ja sen keruussa ja koostamisessa käytetyt menetelmät ovat siis moninaiset. Osaksi tämä moninaisuus on luonnollinen seuraus tutkimuksen diagrammaattisesta luonteesta: fonologisen tavututkimuksen aineistolliset ja metodiset lähtökohdat eroavat välttämättä syntaktisen lausetutkimuksen vastaavista. Toisaalta tutkimuksen aineistollinen ja menetelmällinen moninaisuus heijastelee syvällisempää *monimenetelmäisyyden* preferenssiä. Tutkimuksessa oletetaan, että vaihtelevan aineiston ja monimenetelmäisen tutkimusotteen avulla pystytään vastaamaan asetettuihin teoreettisiin tutkimuskysymyksiin laaja-alaisemmin ja perustellummin kuin pelkästään yhteen aineistoon pohjaavalla tiukan yksimenetelmällisellä tutkimusotteella (vrt. esim. erottele isoloitu lause – tekstilause).

2 TAVU

Tässä luvussa perustelen ja kokoan yhteen suomalaisen viittomakielen tavua koskevan fonologisen osatutkimuksen pääkohdat. Luvun sisältö pohjaa artikkeleihin 1 ja 2. Artikkelit 1 ja 2 käsittelevät suomalaisen viittomakielen lekseemien fonologista liikettä, liikkeen kompleksisuutta ja eri kompleksisuustyyppeiden distribuutiota ja luo empiirisen perustan suomalaisen viittomakielen tavutyypittelylle. Artikkelit 1 ja 2 käsittelevät täsmällisemmin suomalaisen viittomakielen tavua: sen olemassaoloa, olemusta ja tarpeellisuutta.

Pohdin tavun käsitettä ensin yleisesti sekä puhutun (2.1) että viitotun kielen näkökulmasta (2.2). Tämän jälkeen siirryn suomalaisen viittomakielen tavun ja sen rakenteen tarkempaan esittelyyn (2.3).

2.1 Tavu puhutussa kielessä

Puhutun kielen tavua on näennäisen helppo luonnehtia sonantin (so. vokaalin, V) ja muutaman konsonanttisen segmentin (K) muodostamaksi jonoksi. Tavun kattava määrittely on kuitenkin osoittautunut hyvin vaikeaksi (Ladefoged 1975: 217; Wiik 1981: 168). Tavulle on esitetty useita foneettisia määritelmiä, kuten yksi hengityslihasten supistuma, yksi ääniväylän avauma-sulkeuma ja kahden intensiteettiminimin väliin jäävä äänisignaalin osa (Trask 1996: 345; Wiik 1981: 165–167). Käytännössä yhtäkään määritelmää ei ole kuitenkaan voitu todeta täysin aukottomaksi (Ladefoged 1975: 217; Wiik 1981: 168). Muutama näkemys on kumottukin, esimerkiksi Raymond H. Stetsonin esittämä *chest-pulse* -teoria, jossa tavu ymmärrettiin hengityslihasten (pallean ja kylkiväliilihasten) supistumisella alkavaksi artikulatoriseksi yksiköksi (Ladefoged 1975: 221). Yksiselitteisen määritelmän puuttuminen on saanut osan tutkijoista julistamaan tavun kuvitelmaiseksi. Fiktioitulkinta on kuitenkin turhan pessimistinen, sillä puhujien kyky tunnistaa tavurajat ja painottaa sanat näiden rajojen mukaan, rytmittää puhe tavuihin ja painotukseen perustuen, sekä tavuun perustuvat kirjoitusjärjestel-

mät ovat vahvoja näyttöjä tavun olemassaolon puolesta (Ladefoged 1975: 217; Wiik 1981: 168).

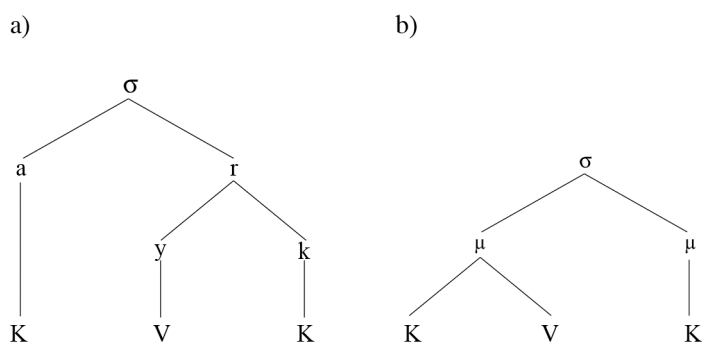
Vaikka täysin aukotonta tavumääritelmää ei toistaiseksi ole löydetty, ja vaikka voi olla, että tavu on abstrakti, yksiselitteisiltä määritelmiltä alituisen pakeneva korkeamman mentaalisen toiminnan yksikkö (Ladefoged 1975: 221), useat tutkijat lähestyvät ja määrittelevät tavun *sonorisuuden* käsitteen avulla (Blevins 1995: 210). Sonorisuudella on perinteisesti tarkoitettu äänteiden ominaiskuuluvuutta (Ladefoged 1975: 219; Wiik 1981: 167). Nykyään standardinäkemykseksi on kuitenkin noussut käsitys, jonka mukaan sonorisuus on toimivinta ymmärtää yleisemmin eräänlaisena havainnon salienssina (esim. Ohala & Kawasaki 1984: 116–119; Ohala 1990; Brentari 1998: 216), toisin sanoen sellaisena kielellisen signaalin osasen ominaisuutena, joka myötävaikuttaa sen suurempaan havaittavuuteen.

Artikulatorisesti sonorisuuden on esitetty korreloivan (puhutus kielessä) ääntöväylän avoimuuden kanssa (ks. Carr 1993: 198; Karlsson 1994: 63). Näkemysten perusidea on, että avonaisessa ääntöväylässä syntyvä äänne on aina sonorisempi kuin jollain tapaa suljetussa ääntöväylässä syntyvä äänne, sillä avonaisessa ääntöväylässä larynksääni resonoi eri tavalla kuin suljetussa ääntöväylässä tuottaen lopulta voimakkaamman signaalin, joka kuullaan ja havaitaan paremmin. Perinteisesti artikulatorisen näkemysten avulla on selitetty muun muassa vokaalien konsonantteja suurempaa havaittavuutta/sonorisuutta: vokaaleita tuottaessa ääntöväylä on suhteessa avonainen, konsonantit taas tuotetaan aina tiukemmalla sulkeumalla.

Sonorisuusajattelun näkökulmasta tavut sisältävät tyypillisesti yhden sonorisuushuipun (tai tasanteen) eli jokaisessa tavussa on vain yksi äänne (tyypillisesti vokaali, joskin myös jotkut konsonantit voivat toimia sonorisuushuippuina), jonka sonorisuusarvo (vrt. "kuuluvuusarvo") on suurempi kuin sitä heti edeltävien ja seuraavien äänteiden sonorisuusarvot (Blevins 1995: 210). Typologisena yleistykseenä tämä sonorisuusperiaate on osoittautunut päteväksi (esim. Croft 2003: 124–125), mutta kielikohtaisesti siihen on löydettävissä poikkeuksia. Esimerkiksi englannissa konsonanttiklustereilla /sp st sk/ alkavat tavut sisältävät kaksi sonoriteettimaksimia (esim. yksitavuinen sana *spill* 'läiskyttää', jossa äänteet [s] ja [i] ovat molemmat kuuluvampia kuin niitä heti edeltävät ja seuraavat signaalin osat) (Blevins 1995: 211). Yleisfoneettisiin tavun luonnehdintoihin olemassa olevien kielikohtaisten poikkeusten vuoksi tavua onkin alettu pitää enemmän fonologisena kuin foneettisena yksikkönä (Wiik 1981: 168). Tavun fonologisuuden, ja tarpeellisuuden, puolesta puhuu se, että monet fonologiset yleistyksiset ovat ytimekkäimmin ilmaistavissa tavun käsitteen avulla (Blevins 1995: 207).

Yleisesti näkemys sonorisuudesta keskeisenä tavua empiirisesti määrittävänä piirteenä on lopulta taajaan hyväksytty. Hajontaa mielipiteissä sen sijaan aiheuttaa se, millaisena tavun sisäinen rakenne tulisi nähdä. Esitettyjen näkemysten (yhteenvedosta esim. Blevins 1995: 212) erilaisuutta voidaan havainnollistaa kahden tavun sisäisestä rakenteesta laaditun mallin avulla. Mallit ovat klassinen *hierarkkinen malli* (esim. Selkirk 1982) ja *mora-malli* (esim. Hyman 1985; tarkasti ottaen on olemassa useita mora-malleja). Hierarkkisessa mallissa tavu (esim. yleensä havainnollistuksissa käytetty KVK-tavu) jaetaan ensin *alkuun*

(engl. *onset*; ensimmäinen K) ja *riimiin* (engl. *rhyme*; alkua seuraava VK-jakso), joista jälkimmäinen pilkotaan edelleen tavun rakenteelliseen keskukseen, *ytimään* (engl. *nucleus*; V), ja tätä seuraavaan *koodaan* (engl. *coda*; viimeinen K). Mora-mallissa tavun nähdään puolestaan koostuvan erityisistä prosodisista kvantiteetin yksiköistä, *morista* (morasta tarkemmin ks. Perlmutter 1995). Hymanin (1985) näkemyksessä tavunalkuinen KV-jakso muodostaa ensimmäisen moran, joka määrittää nk. *ydintavun* (engl. *core syllable*). Tavunloppuinen konsonantti (vrt. kooda) vastaa toista moraa. Hierarkkisen mallin ja Hymanin mora-mallin näkemykset KVK-tyyppisen tavun rakenteesta on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1 Hierarkkisen mallin (a) ja Hymanin (1985) mora-mallin (b) näkemys puhutun kielen KVK-tavun rakenteesta.

Hierarkkinen malli ja mora-malli korostavat tavun sisäisen rakenteen eri aspekteja. Hierarkkisen mallin tapa jakaa tavu alkuun ja riimiin heijastelee ehkä parhaiten empiiristä faktaa, jonka mukaan kuulijat identifioivat rytmiset iskut – so. "those events that are felt to be more forcefully produced and around which the other events in the sequence are organized" (Allen & al. 1991: 197) – yleensä tavunalkuisen konsonantin (tai konsonanttiklusterin) ja sitä seuraavan vokaalin väliin (Wilbur & Allen 1991: 27, 31). Mallin tekemä erottelu alun ja koodan välillä sopii kuvaamaan myös tavunalkuisen ja -loppuisen konsonantin välillä vallitsevaa funktionaalista eroa eli sitä, että perustapauksessa tavun ensimmäisellä konsonantilla (alulla) pystytään ilmaisemaan kaikki leksikaaliset kontrastit, viimeisen konsonantin (koodan) kattaessa vain osan näistä kontrasteista (Brentari 1998: 78). Hymanin (1985) mora-malli sen sijaan vangitsee ehkä kaikkein selvimmin kielitypologisen universaalin, jonka mukaan nk. kvantiteettisensitiivisissä kielissä (kuten englanissa) juuri KVK-tyyppiset tavut, toisin sanoen prosodisesti kompleksiset kaksimoraiset tavut, ovat painotettuja (Blevins 1995: 214; Goedemans & van der Hulst 2005: 66).

2.2 Tavu viitotussa kielessä

Puhutun kielen tavun tapaan myös viitotun kielen tavu on vaikeasti lähestyttävä yksikkö (vrt. luku 2.1). Viitottuun tavuun liittyvästä problematiikasta kertoo se, että osa tutkijoista (esim. Perlmutter 1992; Sandler 1993) pitää sitä (a) puhutun tavun kaltaisena muutaman segmentin jonona (esim. Sandlerin 1993: 270 prototyyppiseksi tavuksi nimeämä LML-sekvenssi, so. *Location-Movement-Location* 'paikka-liike-paikka'), osa taas (b) puhuttuun tavuun hankalammin vertautuvana sekventiaalisena fonologisena liikkeenä (esim. Brentari 1998: 205). Eriävistä pintakäsityksistä huolimatta viitottu tavu on silti yleistetty, analogisesti puhutun tavun kanssa, yhdestä sonorisuusmaksimista rakentuvaksi elementiksi. Kannatetusta pintakäsityksestä riippuen ja yksinkertaistetusti tämä tarkoittaa joko sitä, että (a) tavussa olevien segmenttien sonorisuusarvoihin pohjaava "sonorisuuskäyrä" on vain yksihiippuinen (vrt. puhuttu KVK-tavu), tai sitä, että (b) tavu on yksi "sonorisuuspiste" (vrt. puhuttu vokaali-tavu).

Sonorisuuteen perustuva viitotun tavun määrittely nojaa käsitykseen, jonka mukaan sonorisuus samastuu monidimensionaaliseksi havainnon saliensiksi (ks. luku 2.1). Tähän nojaten useat tutkijat (esim. Perlmutter 1989, 1992; Corina 1990; Wilbur & Allen 1991; Sandler 1993; Brentari 1993, 1995ab, 1998; Brentari & Goldsmith 1993; Sandler & Lillo-Martin 2006: 235–236) ovat esittäneet, että piirre, joka eniten myötävaikuttaa viitotun signaalin osasten (vrt. viitotomien) havaittavuuteen – näkyvyyteen – on liike, ja että sonorisuus on viitotussa kielessä juuri liikkeeseen liittyvä ominaisuus (joskin esimerkiksi Edmondson 1990 esittää täysin päinvastaista, so. että sonorisimpia osia viitotussa signaalissa ovat kohdat, joissa ei ole liikettä). Sonorisuuden ja liikkeen inherentin yhteyden puolesta puhuu sekä yleinen havaittavuustutkimus että spesifimpi viitotun kielen kokeellisfoneettinen tutkimus. Yleinen visuaalisen havaitsemisen tutkimus (esim. Bruce & Green 1990) on esimerkiksi osoittanut, että kohteen liikkuminen edesauttaa kohteen havaitsemista (id., 111), ja että määrättyissä tilanteissa liikkeellä on positiivinen vaikutus myös kohteen tunnistamiseen (ibid.). Kokeellisfoneettinen tutkimus on puolestaan vahvistanut käsitystä sonorisuuden ja liikkeen yhteydestä osoittamalla, että sormittamisen vauhdin (so. liikkeen velositeetin) ja havaittavuuden välillä on positiivinen korrelaatio (Wilcox 1992: 55–64), havaittavuus korreloi positiivisesti myös liikkeen laajuuden (so. amplituudin) kanssa (Crasborn 2001: 186–210) ja rytmiset iskut – so. signaalin havaittavimmat kohdat – identifioituvat viittoman sisäisiin liikkeisiin, ei esimerkiksi signaalin staattisiin osiin (Allen & al. 1991).

Artikulatorisesti sonorisuutta on tarkasteltu viitotussa kielessä vain pinnallisesti. Käytännössä standardinäkemys on, että makroliikkeet eli proksimaalisista nivelistä (olka- ja kyynärnivelistä) tuotetut liikkeet ovat sonorisempia kuin mikroliikkeet eli distaalisista nivelistä (rannenivelistä ja sormien nivelistä) tuotetut liikkeet, sillä makroliikkeet ovat potentiaalisesti mikroliikkeitä laajempia eli näkyvämpiä (yhteenvedosta ks. Brentari 1998: 228). Tätä tarkemman artikulatorisen korrelaatin viitotun kielen sonorisuudelle on esittänyt vain Brentari (1998). Hänen näkemyksensä käden nivelten proksimaalisuusasteesta tai

sonorisuuspotentiaalista – esitettynä proksimaalisimmasta/sonorisimmasta distaalimpaan/vähiten sonoriseen – on seuraava (id., 75):

shoulder > elbow > wrist > base [finger] joints > nonbase [finger] joints.

Sonorisuuden ja liikkeen välisen yhteyden perusteella viitottua tavua voidaan pitää tietynlaisena signaalin dynaamisiin osiin identifioitavana liikejaksona (ks. Jantunen & Takkinen, tulossa). Kaikki liikkeet eivät tavua kuitenkaan määritä, sillä käytännössä tavu samastuu vain sellaisiksi dynaamisiksi jaksoiksi, jotka ovat fonologisesti merkitseviä ja täten esimerkiksi modifioitavissa. Erilaiset fonettiset siirtymäliikkeet eivät modifioimattomuutensa vuoksi tavun sonorisuushuipuksi kelpaa (vrt. Rissanen 1985: 78; Savolainen 2006: 34–35). Tämän käsityksen puolesta puhuu myös esimerkiksi Allenin ja työryhmän (1991) tutkimus, jonka mukaan rytmiset iskut assosioituvat ainoastaan viittomien sisälle. Myös yhden ja saman viittoman (so. kaksi- tai useampitavuisen viittoman) eri osien väliset siirtymäliikkeet näyttäisivät olevan kykenemättömiä toimimaan tavun sonorisuushuippuna (vrt. esim. viittoma TIETÄÄ, jonka "keskellä" oleva käden siirtymä otsalta takaisin otsan eteen on esimerkki tällaisesta siirtymäliikkeestä). Siirtymäliikkeitä koskeva vallitseva oletus onkin, että ne eroavat laadullisesti viittomien sisäisistä fonologisista liikkeistä, joskaan varsinaista täsmätutkimusta aiheesta ei ole tehty. Käsityksen puolesta puhuu kuitenkin Brentarin ja Poiznerin (1994) sekä Brentarin, Poiznerin ja Keglin (1995) käsimuodon muutosliikkeistä tekemät havainnot, joiden mukaan fonologisten liikkeiden yhteydessä tapahtuvat käsimuodon muutokset ovat tasaisia, mutta siirtymäliikkeiden (sekä viittomien sisäisten että välisten) kohdalla tapahtuvat käsimuodon muutokset ovat joko-tai-tyyppisiä, ts. tapahtuvat joko liikkeen alussa tai lopussa (ks. myös Brentari 1998: 28–30).

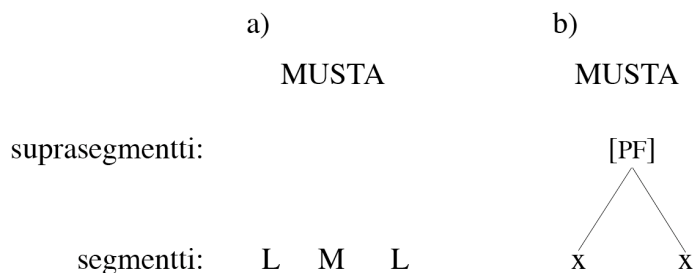
Näkemyks viitotusta tavusta fonologiseksi liikkeeksi samastuvan sonorisuushuipun ympärille rakentuvana liikejaksona – so. kanta, jota artikkelissa 2 nimitän *sonorisuusargumentiksi* – on viitotun tavun tutkimuksen peruspilareita. Kuten puhutussa kielessä, sonorisuuden käsitteelle pohjaava tavun määritelmä ei kuitenkaan ole viitotussakaan kielessä ongelmaton. Sonorisuuden ('havaittavuuden') käsitteeseen liittyy aina operationaalistamisongelma, eli ei ole yksiselitteisen selvää, ei puhutun eikä viitotun kielen puolella, mitä suureita sonorisuuden/havaittavuuden mittauksessa tulisi käyttää (Blevins 1995: 211). Tästä syystä myös viitotun tavun olemassaolon puolesta on esitetty kieliopillisia argumentteja. Näistä keskeisimmäksi on kirjallisuudessa noussut väite, jota itse kutsun *minimisana-argumentiksi* (vrt. Perlmutter 1992; Sandler 1993; Brentari 1998). Kuten artikkelissa 2 esitän, minimisana-argumentin perusta on puhuttuun kieleen pohjaavassa kielitypologisessa yleistyksessä, jonka mukaan kaikki hyvinmuodostuneet sanat koostuvat vähintään yhdestä tavusta (esim. McCarthy & Prince 1993: 44). Argumentin mukaan yhdeksi fonologiseksi dynaamiseksi liikkeeksi samastuva viitotun signaalin jakso on tavu, koska ollakseen hyvinmuodostunut, viittoman (pintamuodon) on sisällettävä vähintään yksi tällainen jakso. Argumentti saa tukea esimerkiksi amerikkalaisesta viittomakielestä tehdyistä havainnoista, joiden mukaan liike on välttämätön osa viittoman rakennetta (Corina & Sandler 1993: 195), ja että inherentisti liikkeettömät muodot

(esim. amerikkalaisen viittomakielen numeraalit 1–10) muuttuvat kielen käytössä lyhyen suoran fonologisen suoran liikkeen sisältäviksi muodoiksi (Brentari 1998: 75, 190–191).

Fonologisen dynaamisen liikkeen tavutulkinnalle on löydettävissä myös ontogeneettisempää, viitottua ja puhuttua kieltä omaksuvien lasten esikielellisessä kehityksessä vallitseviin funktionaalsiin samankaltaisuuksiin vetoavaa tukea (tarkemmin ks. Petitto & Marentette 1991, jonka suomenkielisestä yhteenvedosta ks. Takkinen 2002: 50–51). Artikkelissa 2 olen kiteyttänyt tämän evidenssin *jokellusargumentiksi* (vrt. Brentari 2002: 43). Argumentin mukaan fonologisen dynaamisen liikkeen määrittämä jakso on tavu, koska viitottua kieltä omaksuva lapsi alkaa tuottaa tällaisista jaksoista koostuvia sekvenssejä (esim. toistuvaa tietyn käsimuodon ja ranteen kääntöliikkeen yhdistelmää) samoihin aikoihin kuin puhuttua kieltä omaksuva lapsi alkaa tuottaa niin kutsuttua tavujokellusta (esim. *papapapapa*). Näiden liikejaksojen distributionaaliset ja fonologiset erityispiirteet ovat myös analogisia puhutun kielen tavujokellukseen yleensä liitettävien erityispiirteiden kanssa. Molemmat esimerkiksi alkavat noin 10 kuukauden ikään mennessä, sisältävät paljon toistoa, hyödyntävät vain osaa kielen fonemaattisista yksiköistä, ja jatkuvat jatkumoluontoisesti ensimmäisiksi sanoiksi/viittomiksi (Petitto & Marentette 1991).

Minimisana-argumentin evidenssinä esitetty inherentisti liikkeettömien viittomien liike-epenteesi tukee ajatusta, että tavulla on tärkeä rooli viitotun kielen fonologiassa. Erityisen tarpeelliseksi – occamilaisessa hengessä jopa välttämättömäksi – yksiköksi tavu onkin osoittautunut viittomien fonologisesta pituudesta käydyssä debaatissa (esim. Brentari 1998, 2002; Perlmutter 2000; muuntyyppisistä tavuun viittaavista fonologisista rajoitteista ks. Corina & Sandler 1993: 186–189; Brentari 1998: 74; Sandler & Lillo-Martin 2006: 221–223). Muihin sekventiaalisesti toteutuviin fonologisiin yksikköihin kuten segmenttiin tai liikkeeseen verrattuna tavu näyttää nimittäin olevan ainoa yksikkö, jonka avulla viittomien fonologista minimi- (typologisesti vähintään yksi tavu) ja maksimipituutta (yleensä enintään kaksi tavua) voidaan luonnehtia yksiselitteisesti (erityisesti Brentari 1998: 225). Muut yksiköt ovat tehtävään nykytiedon valossa liian monitulkintaisia (segmentin käsitteeseen liittyvistä ongelmista ks. Edmondson 1990; Wilbur & Petersen 1997: 68–69; Brentari 1998: 177–179; liikkeen monitulkintaisuudesta esim. Brentari 1998: 129; Crasborn 2001: 93–98).

Sisäisen rakenteensa osalta näkemykset viitotusta tavusta ovat vaihdelleet ehkä vielä merkittävämmän, kuin näkemykset puhutun tavun rakenteesta (ks. luku 2.1). Tulkintani mukaan tämä variaatio palautuu lopulta kahteen kategorisesti erilaiseen tapaan ymmärtää viitotun tavun sonorisuushuippuna toimiva fonologinen liike. Fonologisessa teoriassa tämä liike voidaan nähdä yhtäältä dynaamisena liikesegmenttinä (esim. Liddell & Johnson 1989; Sandler 1989; Perlmutter 1992), toisaalta taas esimerkiksi mandariinin kiinan kontrastoivaan leksikaaliseen tooniin vertautuvana autosegmentaalisenä prosodisena yksikkönä (Brentari 1998). Näitä kahtaa tapaa on havainnollistettu skemaattisesti kuviossa 2 suomalaisen viittomakielen viittoman MUSTA liikkeen avulla. Kuvaukset pohjaavat Sandlerin (1989) *Hand Tier* -malliin ja Brentarin (1998) prosodiseen malliin.

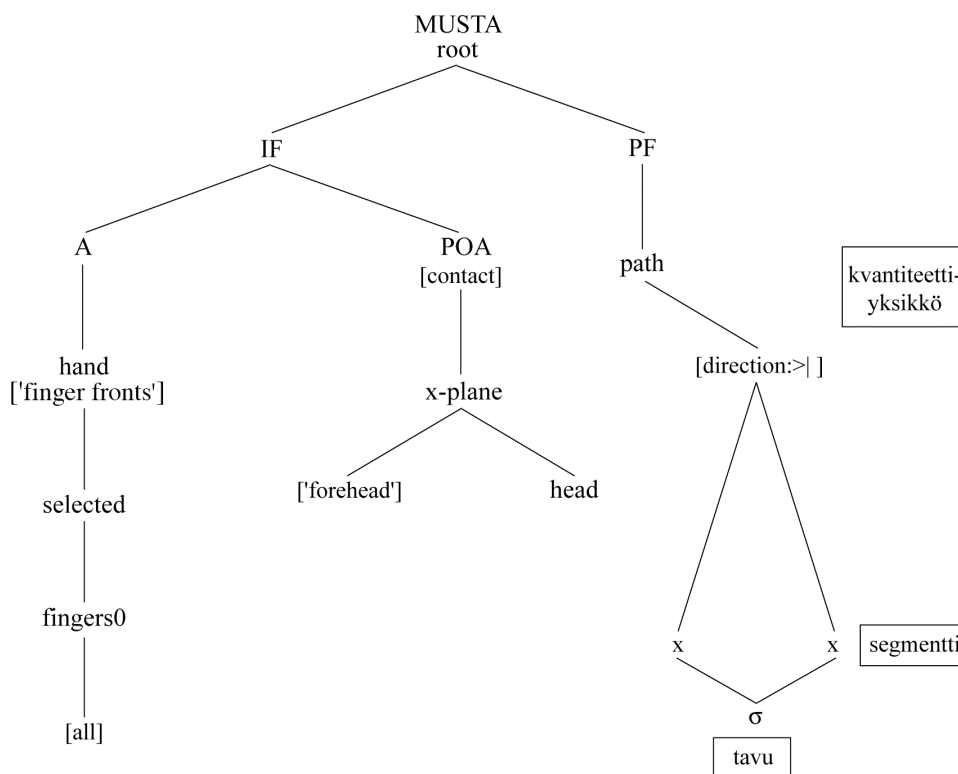
KUVIO 2 Viittoman MUSTA liike esitettynä skemaattisesti (a) Sandlerin (1989) *Hand Tier* -mallissa (M-segmentti) ja (b) Brentarin (1998) prosodisessa mallissa (prosodisten piirteiden kimppu [PF]).

Se, miten liike fonologisesti ymmärretään, vaikuttaa siihen, millaiseksi yksiköksi tavu viitotussa kielessä tulkitaan ja millaisena sen rakenne nähdään. Liikkeen segmenttitulkinnan (kuvio 2a) hyväksyminen johtaa käsitykseen, jonka mukaan viitottu tavu on puhutun kielen tavua muodollisesti vastaava muutaman segmentin jono, joka voidaan rakenteellisesti pilkkoa edelleen pienempiin osakons-tituentteihin esimerkiksi hierarkkisen mallin tai mora-mallin esittämällä tavalla (ks. luku 2.1). Liikkeen autosegmenttitulkinnan (kuvio 2b) hyväksyminen puolestaan tarkoittaa, että viitotun ja puhutun tavun välillä ei ole muodollista vastaavuutta. Viitottu tavu samastuu tämän tulkinnan mukaan pikemminkin yhdeksi sekventiaaliseksi eli kahteen segmenttiin rajoittuvaksi fonologiseksi liikkeeksi, ja sen rakenne on lopulta enemmän paradigmaattinen, kuin puhuttuun tavuun perustuvat mallit ollettavat. Käytännössä sekventiaalisena fonologisena liikkeenä ymmärretyn viitotun tavun rakennetta kuvataan erityisillä *kvantiteetti-yksiköillä*. Ne määrittyvät tavun sonorisuushuippuna toimivan fonologisen liikkeen kompleksisuusasteen perusteella siten, että useamman nivelen yhteis-peli liikkeen tuotossa tarkoittaa kompleksisempaa liikettä ja tavun kannalta useampaa kvantiteetti-yksikköä (Brentari 1998: 80–81, 237, 241). Prosodinen malli (Brentari 1998) on käytännössä ainoa malli, joka propagoi näkemystä viitotusta tavusta sekventiaalisena fonologisena liikkeenä. Siihen perustuva kuvaus suomalaisen viittomakielen yksitavuisesta, yhdestä kvantiteetti-yksiköstä koostuvasta eli yksinkertaisella fonologisella (suoralla) liikkeellä tuotetusta viittomasta MUSTA on esitetty kuviossa 3.

Viitotun tavun foneettisen, joskin valitettavan vähäisen, täsmätutkimuksen näkökulmasta Brentarin (1998) esitys viitotusta tavusta ja sen rakenteesta on paremmin perusteltu kuin esimerkiksi Perlmutterin (1992) ja Sandlerin (1993) esitykset. Puhutun tavun rakenteeseen – viime kädessä joko hierarkkiseen malliin tai mora-malliin – pohjaavat viitotun tavun rakennetta koskevat segmenttipohjaiset näkemykset ovat osoittautuneet monella tapaa jopa virheelliseksi. Esimerkiksi kanta, jonka mukaan viitotun kielen tavussa olisi alku–riimidikotomia ei ole Allenin ja työryhmän (1991) naputustutkimuksen perusteella pätevä, sillä rytmiset iskut eivät assosioituneet Allenin ja työryhmän kokeessa mihinkään tiettyyn kohtaan viitotun tavun sisällä, toisin kuin puhutussa tavussa (so. alun ja riimin väliin; ks. luku 2.1). Wilburin ja Petersenin (1997) tutkimus takaperin viittomisesta puolestaan implikoi, että viitotussa tavussa ei ole puhu-

tusta tavusta tuttua alun ja koodan olemassaoloa tukevaa funktionaalista informaationkantoeroa: viitotun tavun alku ja loppu kantavat yhtä suuren vastuun leksikaalisten kontrastien erottelusta (ks. luku 2.1). Ainoa ensisijaisesti segmenttipohjainen näkemys viitotusta tavusta, jonka voidaan katsoa perustuvan suoralle foneettiselle evidenssille – ilmiölle nimeltä *phrase-final lengthening* – on Perlmutterin (1992) moran käsitteelle rakentuva malli, jonka mukaan viitotut tavut koostuvat yhdestä kahteen morasta. Kuitenkin myös Perlmutterin näkemystä on kritisoitu (esim. Wilbur & Allen 1991: 44; Corina & Sandler 1993: 194; Brentari 1998: 245–246).

Yleisesti ottaen Brentarin (1998) esitystä viitotun tavun rakenteesta voidaan pitää funktionaalisesti – ei formaalisti – analogisena Hymanin (1985) puhutusta tavusta esittämälle näkemykselle: molemmat assosioivat tavun kvantiteetin kasvun prosodisen kompleksisuuden lisääntymiseksi. Hymanilla tämä tarkoittaa morien määrän lisääntymistä; tämän manifestaatio on viime kädessä tavun fyysisen keston piteneminen. Brentarilla prosodisen kompleksisuuden lisääntyminen samastuu taas prosodisten kvantiteettiyksiköiden määrän lisääntymiseksi; tämän fyysinen manifestaatio on prosodisena elementtinä – suprasegmentaalina – ymmärretyn liikkeen osakomponenttien määrän lisääntyminen.

KUVIO 3 Viittoman MUSTA rakenne kuvattuna prosodisella mallilla.

2.3 Suomalaisen viittomakielen tavu

Tämän väitöskirjan lähtökohta suomalaisen viittomakielen tavun käsittelyyn on luvuissa 2.1 ja 2.2 tarkastelemani ja perustelevani näkemys sonorisuudesta havainnon salienssina ja tähän näkemykseen nojaava käsitys liikkeestä (so. signaalin fonologisista dynaamisista ominaisuuksista) viitotun tavun sonorisuushuippuna ja rakenteellisena keskuksena (vrt. ydin). Lähestyn tavua empiirisesti siis yhdestä sonorisuushuipusta rakentuvana domeenina; suomalaisen viittomakielen tavun määritän fonologiseksi liikkeeksi samastuvan signaalin osan ympärille rakentuvaksi dynaamiseksi liikejaksoksi. Tavunäkemykseni (ks. artikkelit 1 ja 2) keskeisimpiä piirteitä – niin viitotun kielen tavututkimuksen perinteeseen tekemiäni irtiottoja kuin suomalaisen viittomakielen tavua koskevia täsmäväitteitäni – käyn läpi tarkemmin seuraavassa.

2.3.1 Irtiottoja viitotun tavun tutkimuksen perinteeseen

Näkemykseni suomalaisen viittomakielen tavusta poikkeaa luvussa 2.2 esitetystä valtavirtänäkemyksestä sikäli, että käsittelen perinteisesti kiinnostuksen kohteena eksklusiivisesti olleiden manuaalisesti tuotettujen tavujen ohella myös ei-manuaalisesti tuotettuja tavuja. Näitä ei-manuaalisia suomalaisen viittomakielen tavuja on havainnollistettu, muutaman manuaalisesti tuotetun tavun kanssa, kuviossa 4 viittomien KYLLÄ, ON-KUULLUT ja MUKAVA avulla. Kuvion viittoma KYLLÄ koostuu perusmuodossaan kahdesta suulla tuotetusta tavusta. Kuvion yksitavuisissa viittomissa ON-KUULLUT ja MUKAVA tavut/viittomat tuotetaan pään ('on kuullut') ja kehon liikkeillä ('mukava').

Ei-manuaalisten tavujen nostaminen yhdenvertaiseen asemaan manuaalisesti tuotettujen tavujen kanssa perustuu käsitykselle manuaalisten ja ei-manuaalisten liikkeiden fonologisesta yhteismitallisuudesta. Tämä liikkeiden yhteismitallisuuskäsitys on täsmämuotoiltu alunperin artikkelissa 1 (ks. myös Jantunen 2005). Argumentit käsityksen puolesta ovat seuraavat: (1) pelkällä ei-manuaalisella liikkeellä tuotetut viittomat ovat yhtä hyvinmuodostuneita kuin pelkällä manuaalisella liikkeellä tuotetut viittomat (vrt. KYLLÄ, ON-KUULLUT ja MUKAVA); (2) viittomissa, joissa on sekä manuaalinen että ei-manuaalinen liike, ei-manuaalinen liike on aivan yhtä tärkeä osa viittoman rakennetta kuin manuaalinen liike (vrt. LÄHTEÄ); (3) liikkeen abstraktin muodon tuottaminen ei riipu artikulaattorista. Viimeinen argumentti viittaa niin kutsuttuihin liikkeen heikkenemis- ja vahvistumisilmiöihin, toisin sanoen prosessiin, jonka myötä esimerkiksi viittoman HÄMMÄSTYÄ oletusarvoisesti manuaalinen liike tuotetaan siten, että liikettä myötäillään (tässä: vahvistetaan) samanmuotoisella kehon liikkeellä (Jantunen 2005: 41–45; ks. myös Brentari 1998: 220–224 ja Crasborn 2001: 163–261).

KUVIO 4 Esimerkkejä suomalaisen viittomakielen eritavuisista viittomista. Ylärivillä (vasemmalta oikealle) manuaalisesti tuotettu yksitavuinen viittoma MUS-TA, kaksitavuinen viittoma TIETÄÄ ja kolmitavuinen viittoma ONNELLINEN. Alarivillä (vasemmalta oikealle) ei-manuaalisesti tuotettu kaksitavuinen viittoma KYLLÄ sekä yksitavuiset viittomat ON-KUULLUT ja MUKAVA.

Väitteeni manuaalisten ja ei-manuaalisten liikkeiden yhteismitallisuudesta vaatii suun liikkeiden osalta tarkennusta. Yleisesti ottaen lähes jokainen suomalaisen viittomakielen viittoma ilmenee jonkinlaisen suun liikkeen kanssa. Useimmissa tapauksissa tämä suun liike on suomen tai muun puhutun kielen sanaa tai sen alkuosaa jäljittelevä *sanahahmo*, toisissa tapauksissa taas *viittomakielinen huulio*, jolla ei ole ainakaan synkronista yhteyttä puhuttuun kieleen. Työssäni olen käsitellyt ja antanut fonologisen statuksen suun liikkeistä ainoastaan viittomakielisille huulioille (vrt. Hohenberger & Happ 2001: 157). Sanahahmot tulkitseen Hohenbergeria ja Happia (2001) seuraten fonologisesti merkityksettömäksi puhutun kielen interferenssiksi. Ratkaisuni perustelu on, että toisin kuin viittomakieliset huuliot, kahta eri viittomakieltä käyttävien kuurojen kielikontaktitilanteissa sanahahmot jäävät usein tuottamatta (Rainó 2001: 42).

Manuaalisten ja ei-manuaalisten tavujen yhteiskäsittelyllä – ja sen taustalla olevalla manuaalisten ja ei-manuaalisten liikkeiden yhteismitallisuuskäsityksellä – on tärkeä seuraus viitotun kielen sonorisuustutkimukselle. Toisin kuin perinteisesti on eksplikoitu, viitotun kielen sonorisuus voi tämän ajattelutavan mukaan olla paitsi manuaalista, myös ei-manuaalista – ei-manuaalisesti tuotetuissa tavuissa sonorisuushuippu ja tavun rakenteellinen keskus on ei-manuaalinen liike. Ei-manuaalisen sonorisuuden olen esittänyt lisensiaatintut-

kimuksessani (2005; ks. myös Jantunen & Takkinen, tulossa) korreloivan artikulaattorisesti ei-manuaalisen liikkeen tuottoon osallistuvan artikulaattorin koon kanssa. Tarkasti ottaen argumenttini on, että kehon ja pään liikkeet (sekä yhdessä että erikseen) ovat sonorisempia kuin manuaaliset liikkeet, koska esimerkiksi viittoman HÄMMÄSTYÄ liikettä voidaan vahvistaa kallistamalla kehoa ja päätä taaksepäin (vrt. yllä). Edelleen väitän, että manuaaliset liikkeet ovat sonorisempia kuin suun liikkeet, koska esimerkiksi viittoman LEUATLOKSAHTAVAT-AUKI voidaan katsoa syntyneen siten, että suun avautumisluketta, kulttuurillemme varsin tyypillistä hämmästyä signaloivaa suulla tuotettua elettä, on vahvistettu toimintaa symboloivalla manuaalisella osiolla. Brentarin (1998) manuaalisten liikkeiden pohjalta muotoilemaan sonorisuushierarkiaan (ks. luku 2.2) tämä näkemys on implementoitavissa seuraavasti (vrt. Jantunen 2005: 56; Jantunen & Takkinen, tulossa):

kehon yläosa > pää > kädet [Brentarin hierarkia] > suu.

Manuaalisten ja ei-manuaalisten liikkeiden keskinäistä sonorisuushierarkiaa on pidettävä toistaiseksi vain suuntaa antavana hypoteesina, sillä sen välitön empiirinen perusta on ainoastaan varsin vapaasti ilmenevissä (ks. Crasborn 2001: 33) artikulaattoreiden välisissä liikkeiden heikkenemis- ja vahvistumisprosesseissa. Erityisesti kehon ja pään liikkeiden suhde sekä toisiinsa että manuaalisiin liikkeisiin kaipaa jatkoselvitystä. Tuleeko näitä liikkeitä esimerkiksi käsitellä yhdessä vai erikseen (vrt. se, että keho ja pää liikkuvat usein toisiaan myötäillen)? Ei myöskään ole itsestäänselvää, että esimerkiksi pään liikkeet ovat havaittavampia kuin käsien liikkeet. Toisaalta katseen suuntaa käsitelleet tutkimukset (esim. Siple 1978) näyttäisivät tukevan tätä kantaa: keskustelussa viestin vastaanottaja kohdistaa katseensa normaalisti viestiä tuottavan kumppaninsa kasvoihin ja silmiin (id., 96), joten on oletettavaa, että tämän kohdealueen (so. pään) positiossa tapahtuvat muutokset havaitaan hyvin voimakkaina.

Ei-manuaalisuuden mukaanotolla viittotun tavun käsittelyyn on suora vaikutus siihen, millaisia rakenteellisia tavutyyppejä suomalaisesta viittomakielestä identifioituu. Tähän teemaan palaan tarkemmin luvussa 2.3.3.

2.3.2 Minimisana-argumentti ja jokellusargumentti

Artikkelissa 2 esitän, että sonorisuuteen liittyvien hyvin tiedossa olevien ongelmien vuoksi suomalaisenkaan viittomakielen tavun tutkimusta ei voi perustaa *yksin* sonorisuusajattelulle. Lisäargumentteiksi fonologisen dynaamisen liikkeen tavutulkinnalle suomalaisessa viittomakielessä tarjoan luvussa 2.2 mainittua kieliopillista minimisana-argumenttia sekä puhutun ja viittotun kielen omaksumisprosessin samankaltaisuuksiin pohjaavaa jokellusargumenttia.

Minimisana-argumentin tueksi on suomalaisesta viittomakielestä löydetävissä sekä kirjallisuudessa yleensä esitettyä synkronista evidenssiä että toistaiseksi vähemmille maininnoille jäänyttä diakronista evidenssiä. Synkronisesti argumenttia tukevat samankaltaiset havainnot, joita on tehty amerikkalaisestakin viittomakielestä (ks. luku 2.2): myös suomalaisessa viittomakielessä perusmuodossaan liikkeettömät viittomat, kuten useimmat sormiaakkoset (Jantunen

2000, 2003b: 79) ja lukuviittomat 0-8 (*Numeroita ja lukumäärien ilmaisuja* 2002: 22), tuotetaan käytettäessä niitä itsenäisesti kirjainten ja numeroiden nimityksinä (vrt. suomen *äffä* 'f' ja *ykkönen* '1') yleensä pienellä suoralla eteenpäin suuntautuneella liikkeellä. Diakronisesti argumenttia puoltavat taas kielen muutoksesta tehdyt havainnot, kuten se, että historiallisessa kehityksessä monia viittomia alunperin luonnehtinut pantomiimisuus on karsiutunut pois kielen systeemistä. Tämän prosessin seurauksena useat alkuperältään liikkeettömiksi mielletävät viittomat, esimerkiksi LÄMPÖ ja NAHKA, ovat stilisoituneet sekventiaalisien fonologisen liikkeen sisältäviksi muodoiksi (Jantunen 2003a: 54–55).

Suomalaista viittomakieltä käyttävässä kieliympäristössä varttuvien kurojen lasten esikielellistä kehitystä ei toistaiseksi ole kattavasti tutkittu. Alustavat havainnot kielivät kuitenkin Petitton ja Marentetten (1991) kuvaileman "manuaalisen jokelluksen" vaiheen olemassaolosta myös suomalaisessa viittomakielessä ja sen omaksumisprosessissa (vrt. Takkinen 2003: 160). Artikkelissa 2 esitänkin, että myös jokellusargumentti sopii sonorisuus- ja minimisanaargumenttien tapaan yhdeksi suomalaisen viittomakielen tavututkimuksen perusaksioomaksi.

2.3.3 Suomalaisen viittomakielen tavun rakenne

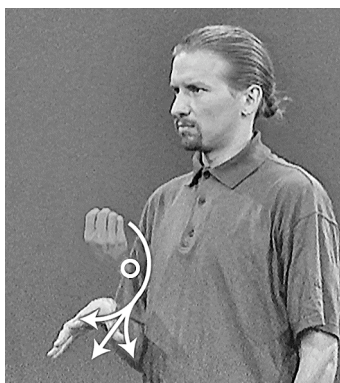
Suomalaisen viittomakielen tavun rakennetta koskien hyväksyn luvussa 2.2 esitellyn kokeellisfoneettisen tutkimuksen perusteella Brentarin (1998) paradigmaattisemman näkemyksen viittotun kielen tavusta ja sen rakenteesta. Brentari ei ota huomioon ei-manuaalisia tavuja, joten olen täydentänyt hänen näkemystään liikkeiden yhteismitallisuusargumenttini (ks. erityisesti artikkeli 1) pohjalta siten, että katson liikkeen kompleksisuuden ja siten tavun kvantiteettiyksiköiden lukumäärän korreloivan paitsi liikkeen tuottoon fonologisesti osallistuvien käden nivelten lukumäärän kanssa, myös liikkeen tuottoon fonologisesti osallistuvien artikulaattoreiden lukumäärän kanssa (ks. artikkeli 2). Tulkitseen siis esimerkiksi yksitavuisen viittoman UJO liikkeen kompleksisemmaksi kuin yksitavuisen viittoman MUSTA liikkeen, sillä tavussa/viittomassa UJO on sekä fonologinen pään että käden liike, kun taas tavussa/viittomassa MUSTA on vain fonologinen käden liike. Tästä seuraa, että käsittelen viittomaa UJO kahdesta kvantiteettiyksiköstä rakentuvana tavuna ja viittomaa MUSTA yhdestä kvantiteettiyksiköstä rakentuvana tavuna.

Brentarin muokatun tavunäkemyksen viitekehyksessä ja *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan* (1998) yksikäätisiin, pääsääntöisesti yksimorfeemisiin ja yhdellä sekventiaalisella fonologisella liikkeellä tuotettuihin eli yksitavuihin viittomiin (n=231) perustuvan liikkeen kompleksisuusanalyysini perusteella suomalaisessa viittomakielessä on neljä päätavutyyppiä: yhdestä, kahdesta, kolmesta ja neljästä kvantiteettiyksiköstä koostuvat tavut. Näistä yhdestä kvantiteettiyksiköstä rakentuvat tavut ovat kaikkein yleisimpiä. Jakauma kokonaisuudessaan noudattaa Zipfin lakia (Zipf 1949) kaikkein kompleksimpien eli neljästä kvantiteettiyksiköstä koostuvien tavujen ollessa hyvin harvinaisia. Tutkittujen erirakenteisten yksitavuihin leksiemien distribuutio esimerkkeineen on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Suomalaisen viittomakielen yksikäsitisten, yksimorfeemisten ja yksitavuisten lekseemien distribuutio *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjassa* (1998).

monosyllabin tyyppi ja esimerkki	n	%
yksi kvantiteettiyksikkö (esim. MUSTA)	131	57
kaksi kvantiteettiyksikköä (esim. KULTTUURI)	80	35
kolme kvantiteettiyksikköä (esim. LÄHTEÄ)	19	8
neljä kvantiteettiyksikköä (esim. EI-TUNNE)	1	-
Σ	231	100

Aineiston perusteella yhdestä (esim. MUSTA) ja kahdesta (esim. KULTTUURI) kvantiteettiyksiköstä koostuvat tavut ovat suomalaisessa viittomakielessä tyypillisesti manuaalisesti tuotettuja; ne ovat myös ainoat tavutyypit, joita Brentari (1998) omassa tutkimuksessaan käsittelee (muihin segmenttipohjaisempiin tavutyypittelyihin, kuten Perlmutteriin 1992 ja Sandleriin 1993, omaa näkemystäni ei lopulta voi verrata; ks. myös artikkeli 2). Käytännössä kvantiteettiyksiköiden maksilukumäärä manuaalisessa tavussa voi olla kolme (esim. MIES), vaikka yleisesti ottaen kolmesta kvantiteettiyksiköstä koostuvat tavut suosivat kahden manuaalisen ja yhden ei-manuaalisen liikekomponentin yhdistelmää. Ei-manuaalinen liikekomponentti on näissä tapauksissa tyypillisesti suun liike, esim. LÄHTEÄ, jossa suu liikkuu puhutun kielen sekvenssiä [viu] muistuttavalla tavalla. Neljästä kvantiteettiyksiköstä koostuvat tavut ovat identifioitavissa vain, jos ei-manuaaliset liikkeet otetaan huomioon ja niitä käsitellään yhteismittallisesti manuaalisten liikkeiden kanssa. Aineistoni ainoa neljästä kvantiteettiyksiköstä rakentuva tavu oli monosyllabi EI-TUNNE (ks. kuvio 5), joka koostuu perussanakirjassa annetun analyysin mukaan kolmesta manuaalisesta liikekomponentista ja yhdestä ei-manuaalisesta liikekomponentista, so. avautuvaa *b*-äännettä muistuttavasta suunliikkeestä. Osaksi useammasta kvantiteettiyksiköstä koostuvien tavujen harvinaisuus selittyy artikkelissa 1 eksplikoidulla synkronisella pyrkimyksellä redusoida liikkeiden kompleksisuutta kielen käytössä.

KUVIO 5 Neljästä kvantiteettiyksiköstä rakentuva suomalaisen viittomakielen monosyllabi EI-TUNNE. Manuaalinen liike tuotetaan kynnärnivelestä, rannenivelestä ja sormien nivelistä. Suun liike muistuttaa avautuvaa *b*-äännettä.

Kokonaan ei-manuaalisesti tuotetuista tavuista tyyppi, joka koostuu yhdestä kvantiteettiyksiköstä (esim. ON-KUULLUT) oli frekventimpi kuin tyyppi, joka koostuu kahdesta kvantiteettiyksiköstä (esim. KOVIN-PIENI, jossa on yhtäaikainen pään liike ja puhutun kielen sekvenssiä [ka] tai [sha] muistuttava suunliike). Kvantiteettiyksiköiden maksimilukumäärä puhtaasti ei-manuaalisesti tuotetuissa aineistoni tavuissa oli kaksi.

Brentari (1998) argumentoi, että yhden kvantiteettiyksikön sisältävät amerikkalaisen viittomakielen tavut ovat analogisia puhuttujen kielten *keveiden* (yksimoraisten) tavujen kanssa ja useampia kvantiteettiyksiköitä sisältävät tavut puolestaan analogisia *raskaiden* (tyypillisesti kahdesta morasta koostuvien) tavujen kanssa (Brentari 1998: 81). Toisin sanoen hän väittää, että amerikkalainen viittomakieli on kvantiteettisensitiivinen kieli. Väitettään Brentari perustelee mm. nootkan ja amerikkalaisen viittomakielen kieliopillisten reduplikaatioprosesseiden välisellä samankaltaisuudella. Nootkassa kieliopilliset reduplikaatioprosessit koskevat ainoastaan yksimoraisia tavuja (McCarthy & Prince 1994: 10–13). Amerikkalaisessa viittomakielessä substantiivi-verbi reduplikaatio (esim. Supalla & Newport 1978) pätee taas vain yhdestä kvantiteettiyksiköstä koostuviin tavuihin. Molemmissa kielissä siis vain yksinkertaiset tavut näyttäisivät reduplikoituvan kieliopillisesti. Myös suomalaisessa viittomakielessä liikkeen/tavun kompleksisuus vaikuttaa sen kykyyn toimia reduplikaatiivisten prosessien syötteenä. Toistaiseksi en kuitenkaan katso, että tätä evidenssiä voi suomalaisessa viittomakielessä käyttää argumenttina Brentarin luonnehtiman kvantiteettisensitiivisyyden puolesta. Syy on ensinnäkin se, että nominaalistava reduplikaatio ei näytä olevan suomalaisessa viittomakielessä yhtä produktiivista kuin mitä sen on argumentoitu olevan esimerkiksi amerikkalaisessa viittomakielessä (Rissanen 1998: 143–156; australialaisen viittomakielen osalta ks. myös Johnston 2001). Toisaalta katson, että kvantiteettisensitiivisyys on todettava ensisijaisesti mm. painoon liittyvien prosodisten ominaisuuksien perusteella (esim. Goedemans & van der Hulst 2005). Lisätutkimusta aiheesta, etenkin viitotun kielen tavutason yläpuolisesta metrisestä rakenteesta, tarvitaan.

2.3.4 Tavun rooli suomalaisessa viittomakielessä

Artikkelissa 2 esittämäni tavun roolia ja tarvetta suomalaisessa viittomakielessä koskeva väitteeni on, että tavu on välttämätön yksikkö ottaa mukaan suomalaisen viittomakielen kuvaukseen. Erityisesti tavuun vetoamisen välttämättömyys nousee esiin viittomien fonologista pituutta luonnehdittaessa. Ydinleksikon lekseemien tavumäärää koskevan rajoitteen *prototyypinen lekseemi on vähintään yksi mutta enintään kaksitavuinen* (Brentari 1998: 208–211; leksikon jaosta ks. Brentari & Padden 2001) avulla pystytään sekä kuvaamaan että selittämään niin kieliopillisiä ilmiöitä kuin muodon variaatiota. Esimerkki tällaisesta on tiettyjen yhdisteiden ei-natiivi status, mm. miksi nelitavuisena tuotettava, perusmuotoisista viittomista TIETÄÄ ja KONE rakennettu liitos TIETÄÄ+KONE mielletään epäkieliopillisemmaksi kuin käsitteen *tietokone* varsinainen yksi- tai kaksitavuinen viittomakielinen vastine TIETO^KONE. Argumenttini sen puolesta, miksi näissä prosesseissa on välttämätöntä viitata juuri tavuun on, että muut potentiaaliset sekventiaalisesti toteutuvat yksiköt, kuten segmentti ja liike, ovat tehtä-

vään liian monitulkintaisia; esimerkiksi viittoma TIETÄÄ voidaan fonologisesta mallista riippuen analysoida koostuvaksi joko neljästä (Brentari 1998) tai seitsemästä (Johnson 2000) segmentistä, tai kahdesta (Brentari 1998) tai kolmesta (Johnson 2000) liikkeestä (ks. luku 2.2). Tavuja viittomassa TIETÄÄ on kuitenkin aina vain kaksi.

Ydinleksikon viittomien fonologisen pituuden rajoite *prototyypin* lekseemi on vähintään yksi mutta enintään kaksitavuinen saa lisätukea *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjassa* (1998) kuvattujen lekseemien tarkastelusta. Selvä enemmistö sanakirjan lekseemeistä on nuolitettu joko yksi- tai kaksitavuisiksi, kolmitavuisiksi nuolitetut lekseemit (esim. ONNELLINEN, KERROKSET) ovat harvinaisia. Käytännössä kolmitavuisien lekseemien suhteellinen osuus sanakirjan lekseemeistä on alle kaksi prosenttia.

Vaikka ydinleksikon lekseemit voivat suomalaisessa viittomakielessä perustapauksessa sisältää kaksi tavua, on lekseemeillä suomalaisessa(kin) viittomakielessä vahva taipumus silti olla yksitavuisia (amerikkalaisen viittomakielen osalta ks. esim. Wilbur 1990: 106; Sandler & Lillo-Martin 2006: 220–227). Tämä näkyy muun muassa siinä, että esimerkiksi perussanakirjan lekseemeistä suurin osa – yli 65 prosenttia – on monosyllabeja. Lekseemien pyrkimys yksitavuisuutta näyttää olevan suomalaisessa viittomakielessä myös yleisempi kielen variaatiota ja historiallista muuttumista luonnehtiva piirre. Esimerkiksi yhdiste TIETO^KONE tuotetaan jo usein, kaksitavuisen varianttinsa sijaan, perussanakirjassakin kuvatussa yksitavuisessa maksimaalisen redukoituneessa muodossa. Vastaava tavumäärää karsiva historiallinen prosessi on tapahtunut aiemmin mm. viittoman ANTEEKSI kohdalla (ANTEEKSI < KILTTI + PYYHKIÄ-POIS) (Jantunen 2003a: 52–53).

Artikkelissa 2 on esitetty tärkeä huomioon otettava piirre sekä suomalaisen viittomakielen että muiden viittomakielten tutkimukselle. Se on, että tavu ei ole identifioitavissa kaikista viittomista. Perinteisen ajattelutavan mukaan tavu on lingvistinen, kielen rakenteeseen kuuluva yksikkö, ja viitotussakin kielessä tavujen on esitetty samastuvan juuri signaalin *fonologisesti* merkitseviksi dynaamisiksi osiksi. Nykytiedon valossa viitotut kielet kuitenkin ovat puhuttujen kielten tapaan (esim. McNeill 1992; Okrent 2002) lingvististä ja gesturaalista ainesta yhteiskäyttäviä systeemejä (esim. Liddell 2003): monissa viittomissa, esimerkiksi vahvasti ikonisissa kuvailevissa, tyyppin 3 verbaaleiksi kutsumissani (Jantunen 2008) kokonaisen kohteen liikettä mimikoivissa muodoissa, gesturaalinen komponentti samastuu juuri lokaatioksi, orientaatioksi ja *liikkeeksi* (esim. Schick 1990: 17–19; Liddell 2003: 269, 273–274; psykolingvististä tukea käsitykselle tarjoaa mm. Emmorey & Hertzig 2003). Nämä muodot eivät synkronisesti jäsenny tavuiksi. Diakronisesti tavu voi muotoihin kuitenkin kehkeytyä (vrt. luvussa 2.3.2 mainitut muodot LÄMPÖ ja NAHKA).

2.3.5 Jatkotutkimuksen hahmottelua

Tämän väitöskirjan tavua koskeva osatutkimus luo, luvussa 1.3 asetetun tavoitteen mukaisesti, pohjaa suomalaisen viittomakielen sekventiaalisen rakenteen perustutkimukselle: tavu on keskeinen sekventiaalisen rakenteen yksikkö etenkin viittomien fonologisen pituuden määrittämisessä. Laajempaa tavun käsitteelle

rakentuvaa suomalaisen viittomakielen fonologian syntagmaattista analyysia – kuten tavujen keskinäisten yhdistelymahdollisuuksien selvitystä – ei tässä väitöskirjassa ole tehty. Suomalaisen viittomakielen fonologian kokonaisvaltaisemman ymmärryksen ja esimerkiksi pedagogisemman kieliopin laadinnan kannalta tällainen fonotaktinen jatkotutkimus puoltaisi kuitenkin vahvasti asiainsa.

Kieliteoreettisesti stimuloivana jatkotutkimuksen aiheena voidaan pitää myös viitotun tavun foneettisten rajojen – etenkin fonologisiksi liikkeiksi samastuvien signaalien osien ja siirtymäliikkeiden keskinäisen rajanvedon – tarkempaa selvitystä: onko esimerkiksi tavun (ymmärrettynä nyt fonologisen liikkeen kanssa yhteneväksi signaaliksi) rajoilla havaittavissa sonorisuuden/havaittavuuden kasvua tai heikentymistä? Kysymys on tärkeä, sillä on teoreettisesti merkitsevää, onko viitottu tavu jyrkkärajainen vai asteittainen yksikkö. Kirjallisuuden perusteella tämän kysymyksen parissa ei ole mahdollista jo esitettyä pidemmälle spekuloida (ks. luku 2.2), uutta tutkimusta – ja mittauksia – tarvitaan.

3 LAUSE

Tässä luvussa kokoan yhteen pääkohdat liitteinä 3–5 olevista suomalaisen viittomakielen syntaksia käsittelevistä artikkeleista. Artikkelit 3 tarkastelee erityisesti suomalaisen viittomakielen transitiiivilauseiden viittomajärjestystä, mutta pohtii myös yleisemmin lauseen roolia suomalaisen viittomakielen deskriptiossa. Artikkelit 4 käsittelee suomalaisen viittomakielen nominaalisesta identiteettipredikaatista rakentuvaa ekvatiivilauseita. Artikkelit 5 laajentaa suomalaisen viittomakielen lausekäsitystä kohti topiikki-kommentti-rakennetta ja määrittelee tarkemmin muun muassa suomalaisen viittomakielen topiikin sekä keskeisiä topiikkityyppejä.

Artikkelit 3–5 on kirjoitettu englanniksi, mutta tässä yhteenvedossa esityskielenä on suomi. Tämä esityskielen muutos on pakottanut tekemään tiettyjä termistöjä valintoja. Näistä oleellisin koskee artikkeleissa 3–5 englanninkielisellä termillä *clause* nimettyä rakennetta. Silloin kun välttämätöntä, nimitän *clause*'ksi samastuvaa rakennetta tässä tekstissä suomenkielisellä termillä *yksinkertainen lause*. Ratkaisu on linjassa mm. Hakulisen ja Karlssonin (1979: 65), Karlssonin (1994: 109) ja Itkosen (2001: 298) kanssa. Yksiosaista termiä lause käytän kuitenkin yleisterminä niin taajaan kuin se asiayhteyden kannalta on mahdollista (vrt. esim. Hakulinen & Karlsson 1979: 65).

Toinen tärkeä termistölinen huomautus koskee artikkeleissa 3–5 käytetyn termiparin *clause - simple sentence* ja tässä yhteenvedotekstissä käytetyn termiparin *yksinkertainen lause - topiikki-kommentti-lause* vastaavuutta (artikkeleissa 3–5 käytetään termin *simple sentence* ohella toki myös termiä *topic-comment structure*). Käytännössä on niin, että kummankin termiparin jälkimmäisellä jäsenellä (*simple sentence*, topiikki-kommentti-lause) identifioituun rakenteeseen sisältyy aina osana termiparin ensimmäisellä jäsenellä (*clause*, yksinkertainen lause) identifioitu rakenne (joskaan tämä osa ei välttämättä toteudu maksimaalisena). Lisäksi englanninkielisten termien kohdalla on niin, että pelkäksi *clause*'ksi identifioitu rakenne on automaattisesti ja välttämättä myös *simple sentence* (ks. artikkeli 4 sekä Van Valin & LaPolla 1997: 29 ja Van Valin 2005: 5–6). Suomenkielinen termi yksinkertainen lause ei sen sijaan koskaan viittaa topiikki-kommentti-lauseeseen; termillä topiikki-kommentti-lause identifioitu rakenne

on aina yksinkertaista lausetta astetta kompleksisempi suomalaisen viittomakielen lausetyyppi (prototyypillisesti $XP+clause$).

Seuraavassa käsittelen lausetta ensin yleisesti kielitieteen perinteisenä peruskäsitteenä (3.1). Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan lausetta erityisesti suomalaisen viittomakielen syntaksiin kuuluvana yksikkönä (3.2–3.5).

3.1 Lauseen käsitteestä ja käsittämättömyydestä kielitieteessä

Lauseelle on kielitieteellisessä kirjallisuudessa esitetty useita määritelmiä (yleisyydestä ks. Itkonen 1966: 299–300). Näistä tunnetuimpia lienee psykologisävytteinen, alunperin Dionysios Traakialaisen jo toisella vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua muotoilema selitys *lause on ajatuksen kielellinen ilmaus* (id., 299), jota myös esimerkiksi Setälä (1922: 9) *Suomen kielen lauseopissaan* käyttää. Nykylingvistiikassa lausetta on lähestytty usein formaaleista näkökulmista, ja se on määritelty esimerkiksi finiittiverbin ja sen nominaalisten seuralaisten muodostamaksi rakennekokonaisuudeksi (esim. Hakulinen & al. 1980: 10; Karlsson 1994: 109; Hakulinen & al. 2004: 827) tai tietyn konstituuttijärjestyksen omaavaksi konstruktioksi (vrt. esim. Chomskyn 1957, 1965 lineaarisesti tulkittava lausekerakenne-/toisinkirjoitussääntö $S \rightarrow NP+VP$). Käytännössä yhtäkään lauseelle esitettyä määritelmää tai rakennekuvausta ei voida kuitenkaan pitää yleispätevänä: psykologiset määritelmät johtavat yleensä päättymättömiin hermeneuttisiin kehiin eli ovat liian yleisiä (kuinka määritellä esimerkiksi *ajatus?*), kun taas muotoon nojaavat määritelmät ja rakennekuvaukset antavat tavallisesti liian vähän liikkumatilaa eli ovat liian spesifejä. Miten mahduttaa määritelmiin esimerkiksi kopulattomat ekvatiivikonstruktiot tai kielten vaihtelevat sana- ja viittomajärjestykset ilman, että tarvitsee olettaa käytännön kielitodellisuudesta täydellisesti erotettuja abstrakteja (underlying) rakenteita?

Syyt lauseen yleispätevän määrittelemisen vaikeudelle ovat moninaiset, mutta yleensä ne ovat palautettavissa joko rakenteellisiin tai funktionaalisiin seikkoihin. Näistä ensinmainittuja ovat muiden muassa erilaiset rinnastukset, alistukset ja upotukset, joiden myötä lauseet jakautuvat kompleksisuudeltaan eriasteisiin tyyppeihin, joita kaikkia on vaikea määritellä millään yksiselitteisellä tavalla (vrt. myös edellä esitetyt maininnat verbimäisten yksiköiden puuttumisesta ja vapaasta sana- ja viittomajärjestyksestä). Funktionaalisemmasta näkökulmasta määrittelyongelmia aiheuttavat puolestaan vaihtelevat kielenkäyttötilanteet. Viime kädessä esimerkiksi väittämiseen ja kysymiseen sekä identifiointiin ja tilasuhteiden ilmaisuun käytetään erilaisia lausetyyppejä.

Oman lisänsä lauseen käsitteen problematiikkaan tuo akseli kirjoitettu-artikuloitu kieli (termi *artikuloitu kieli* on peräisin Savolaiselta 2006: 11 ja se viittaa tässä yhteisesti sekä puhuttuun että viitottuun kieleen). Vaikka ortografisen lauseen (vrt. virke) määrittely olisikin vielä suhteellisen helppoa (vrt. identifiointikeino "kahden suuren välimerkin väliin jäävä merkkijono"), niin puheen ja viitonnan yksikkönä lause on jo monin verroin epämääräisempi. Keskeiseksi ongelmaksi nousee kysymys lauseen rajojen sijainnista artikuloitussa kielessä: mistä kohtaa signaalia lause alkaa ja mihin se loppuu? Perinteisesti ongelmaa

on lähestytty prosodiikan avulla. Puhutussa kielessä tämä on tarkoittanut muun muassa rytmin, taukojen ja painotuksen huomioon ottamista (esim. Ikola 1976: 242), viitotun kielen puolella taas erilaisten ei-manuaalisten elementtien (mm. kehon, pään ja silmien liikkeiden ja postuurien) tarkastelua (esim. Wilbur 2000; Crasborn & van der Kooij 2006). Periaate lähestymistavassa on ollut, että prosodian muutokset esiintyvät, ehkä psyko-fyysisistä syistä johtuen, lauseiden (ja lausekkeiden) rajoilla. Käytännössä variaatio lauseen rajojen prosodisessa merkinnässä on kuitenkin suurta, ja prosodiikka näyttääkin tarjoavan vain vihjeitä lauseen ja sen rajojen sijainnista.

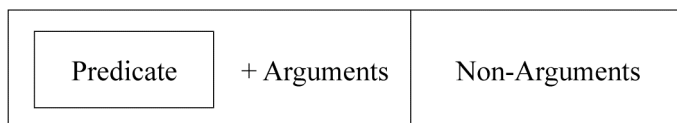
Lauseen rajoja on pyritty identifioimaan – ja lausetta määrittelemään – myös morfologisten ja leksikaalisten vihjeiden avulla. Ros, Crasborn ja van der Kooij (2006) muun muassa esittävät, että hollantilaisen viittomakielen monifunktionen (esim. kysymystä ja puheenvuoron päättymistä merkitsevä), suomalaisessakin viittomakielessä käytössä oleva viittoma tai ele, jossa kämmenet kääntyvät perusartikulaatioasennosta ylöspäin ('palm up') ja liikkuvat hieman etuviistoon/sivulle, ilmenisi aina lauseiden lopussa tai niiden välissä. Distribuutioltaan ja käytöltään tämä viittoma/ele on heidän mukaansa monella tapaa analoginen esimerkiksi mandariinin kiinan lauseiden lopussa monesti esiintyvän partikkelin *ma* kanssa. Viitotun lauseen loppua voi Rossin ja työryhmän mukaan signaloida myös etusormella tehtävä osoitus, joskin osoituksen käyttö näyttäisi riippuvan myös edeltävästä kieliaineksesta, täsmällisemmin edeltävästä toisesta osoituksesta (vrt. artikkelissa 4 ja tämän yhteenvedotekstin luvussa 3.2.2 käsitelty kaksoisosoitus-ilmio; ks. myös Engberg-Pedersen 1993: 123 ja Rissanen 1998: 207–210).

Lauseen identifiointivaikeus artikuloidusta ja etenkin puhutusta kielestä – viitotussa kielessä lauseen pohdinta tästä näkökulmasta on ollut loppujen lopuksi erittäin vähäistä – on saanut osan tutkijoista esittämään, että puhuttu kieli ei koostu lauseista, vaan väljemmistä yksiköistä, kuten *lausumista* (Hakulinen & al. 2004: 957) tai *makrosyntagmoista* (Loman & Jörgensen 1971; suomenkielisestä yleisesityksestä ks. Karlsson 1994: 112–113). Tämän lähestymistavan taustalla on tärkeä erottelu kielen abstraktin rakenteen eli kielisysteemin (vrt. *langue*), jonka yksiköksi lause on Bloomfieldistä (1933: 170) tai ainakin Chomskystä (1965) alkaen mielletty (vrt. de Saussure [1916]1983: 122–123), ja tavalla tai toisella "kaaoottisemman" ilmitulon välillä (vrt. *parole*). Äärimmilleen vietynä lähestymistapa on kuitenkin liian ehdoton. Rakenteet manifestoituvat ja uudentuvat aina kielen käytön kautta, mikä tarkoittaa, että lauseella on välttämättä ja todistetusti (ks. erityisesti artikkeli 3) olemassaolo myös kielen käytössä. Näin lausetta on mahdollista tarkastella tämän väitöskirjan tapaan myös artikuloidusta ja viitotusta kielestä koostuvan aineiston pohjalta, vaikka kaikki aineiston ilmaukset, kuten huudahdukset, eivät lauseiksi identifioitukaan (vrt. Hakulinen & al. 2004: 827).

Pelkästään kielen muotoon perustuvien lähestymistapojen vajavaisuus lienee tärkein syy siihen, miksi kielitieteessä toimivimmaksi tavaksi ymmärtää ja identifioida lause on muodostunut semantiikkaan pohjaava, muodollisella (esim. prosodisella ja morfologisella) evidenssillä tuettu predikaattiajattelu (esim. Van Valin & LaPolla 1997; Givón 2001; Van Valin 2005; viitotun kielen puolelta ks. erityisesti Hansen & Hessmann 2006; Johnston & Schembri 2006).

Tässä ajattelussa lähtökohdaksi otetaan (väitefunktiossa käytettävä) yksinkertainen lause, joka on prototyyppisesti verbimäisenä tai nominaalisena yksikönä reaalistuvan *predikaatin* ympärille muodostuva, minimaalisesti kokonaista tilannetta osallistujineen koodaava rakenne (predikaatista ks. Hakulinen & al. 2004: 831; Kroeger 2004: 7). Predikaatin yhteyteen ryhmittyy yksinkertaisessa lauseessa perustapauksessa joukko nominaalisempia, predikaattiin joko semanttisesti sidoksissa olevia tai siitä semanttisesti irrallisia ei-predikoivia konstituentteja. Esimerkiksi verbinä toteutuva predikaatti vaatii seurakseen tyypillisesti yhdestä kahteen pakollista nominaalista partneria, *ydinargumenttia*, joiden oletusarvoisen lukumäärän perusteella yksinkertaiset lauseet jakautuvat edelleen *intransitiivisiin* (yksi ydinargumentti; S-argumentti) ja *transitiivisiin* lauseisiin (kaksi ydinargumenttia; A- ja P-argumentti) (esim. Engberg-Pedersen 2002: 5; Dryer 2005: 330). Tietyissä kielissä, kuten suomessa, yksinkertainen lause voi sisältää myös vain pelkän verbipredikaatin (esim. säätilaverbit kuten *sataa*), ja esimerkiksi vahvoissa *head-marking* -kielissä kuten navahossa ydinargumentit voivat myös inkorporoitua itse verbipredikaattiin (Nichols 1986; Van Valin 2005: 17). Näissä tapauksissa raja *sanan* ja lauseen välillä jää hämäräksi.

Kielitypologiseen tutkimukseen nojaavassa rooli- ja referenssi-kieliopissa (Van Valin & LaPolla 1997; Van Valin 2005) predikaattiajattelulle pohjaavaa lausekäsitystä perustellaan kahdella kaikista kielistä löydettävissä olevalla kontrastilla. Näistä ensimmäinen on predikoivien ja ei-predikoivien elementtien välinen kontrasti: kaikki kielet erottelevat toisistaan predikoivat ja ei-predikoivat elementit (Van Valin & LaPolla 1997: 25). Toinen kontrasti on predikaatin argumentteina toimivien yksiköiden ja ei-argumenttien välinen kontrasti: kaikissa kielissä erotellaan predikaatin semantiikan vaatimat yksiköt (vrt. ydinargumentit eli klassisessa termistössä komplementit) sellaisista yksiköistä, joiden läsnäoloa predikaatin semantiikka ei vaadi (vrt. adjunktit) (ibid.). Rooli- ja referenssi-kieliopin termistössä nämä kaksi kontrastia määrittävät *yksinkertaisen lauseen universaalien kerrosteisen rakenteen* (engl. *universal layered structure of the clause*), ja ne on esitetty diagrammina kuviossa 6.

KUVIO 6 Yksinkertaisen lauseen kerrosteisen rakenteen taustalla olevat universaalit kontrastit rooli- ja referenssi-kieliopissa (Van Valin 2005: 4).

Yksinkertaisen lauseen eteen ja perään voi kielestä riippuen liittyä prosodisesti irrallisia konstituentteja (Van Valin 2005: 5–6), eräänlaisia lisäkkeitä tai *lisäyksiä* (Hakulinen & al. 2004: 1002–1003), jotka toimivat esimerkiksi topiikkeina ja tageina. Näin syntyvä yksikkö on yksinkertaisen lauseen laajennus (vrt. *simple sentence*; ks. artikkelin 4 kuvio 1 ja esimerkki 3). Käytännössä tätä laajennusta ei semantiikkaan pohjaavaan yleismääritelmään enää voi vangita, sillä kompleksituessaan yksinkertainen lause altistuu väistämättä kielispesifille vaihtelulle (Van Valin 2005: 8). Jo välittömästi yksinkertaisen lauseen eteen ja perään sijoittuvat yksiköt (kuten topiikit ja tagit) vaativat, myös formaalille universaaliajat-

telulle perustuvissa generatiivisissa suuntauksissa (esim. Chomsky 1965, 1995), kielikohtaista identifiointia.

3.2 Yksinkertainen lause suomalaisessa viittomakielessä

Tässä väitöskirjatutkimuksessa olen lähestynyt suomalaisen viittomakielen lausetta, edellä (luku 3.1) esitetyistä syistä johtuen, semantiikkaan pohjaavan predikaattiajattelun kriteereillä. Konkreettisesti ajattelutavan vaikutus näkyy termistössä, jolla analysoin suomalaisen viittomakielen lauseen rakennetta artikkeleissa 3–5. Esimerkiksi klassisia lauseenjäsennystermejä – kieliopillisia funktioita – *subjekti* ja *objekti* en käytä analyysin välineinä muutamaa minimaalista implikatiivista mainintaa lukuun ottamatta (ks. luku 3.2.3). Näitä funktioita ei ole suomalaisessa viittomakielessä toistaiseksi määritelty, saati että tarvetta funktioiden käyttöön olisi vakavasti pohdittu.

Yksinkertaisista lauseista olen työssäni käsitellyt kaksi ydinargumenttia vaativaa verbaalipredikaatillista transitiivilausetta (artikkeli 3) ja nominaalisen identiteettipredikaatin ympärille rakentuvaa ekvatiivilausetta (artikkeli 4). Näitä lausetyyppejä esittelen tarkemmin seuraavassa.

3.2.1 Transitiivilause

Transitiivilauseella tarkoitan kaksipaikkaisen – siis kaksiosallistujaista tilannetta koodaavan, oletusarvoisesti kaksi ydinargumenttia saavan (vrt. Givón 2001: 109) – verbaalipredikaatin ympärille rakentuvaa yksinkertaisen lauseen tyyppiä. Ydinargumentteja nimitän täsmällisemmin, muun muassa Engberg-Pedersenin (2002: 5; ks. myös Dryer 2005: 330) seuraten, A- ja P-argumenteiksi. A-argumentilla tarkoitan yksikköä, joka viittaa kaksipaikkaisen verbaalin koodaaman tilanteen aktiivisempaan osallistujaan (prototyypillisesti agentti). P-argumentilla tarkoitan tilanteen passiivisempaan osallistujaan viittaavaa yksikköä (prototyypillisesti patientti).

Transitiivilausetta ja sen rakennetta ei ole suomalaisessa viittomakielessä ennen käsillä olevaa tutkimusta kartoitettu (hajamaininnoista ks. Rissanen 1985: 126–127; Takkinen 2000: 57–58; Itkonen 2001: 372; Veitonen 2004). Kansainvälisesti transitiivilause on kuitenkin ollut viitotun kielen lausetyypeistä kaikkein tarkastelluin. Erityisesti tutkimuksissa on keskitytty selvittämään transitiivisten lauseiden viittomajärjestystä. Käytännössä aiheesta esitetyt kannat ovat vaihdelleet paljon. Pelkistäen voidaan kuitenkin sanoa, että generativistisesti suuntautuneissa, lähinnä amerikkalaista viittomakieltä käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Fischer 1975; Liddell 1980; Neidle & al. 2000) tiukka SVO-tyyppinen järjestys (so. Subjekti-Verbi-Objekti) on nähty normina (ks. kuitenkin Friedman 1976), muiden järjestysten – esimerkiksi OSV:n – ollessa kyllä mahdollisia, mutta aina esimerkiksi topikaalistukseksi kutsutun prosessin kautta merkittävä (kannastani topikaalistukseen ks. luku 3.3). Funktionaalisesti säilyttyneissä tutkimuksissa (esim. Coerts 1994; Engberg-Pedersen 2002: 9–17) käsitys järjestyksen tiukkuudesta on ollut lievempi. Näissä tutkimuksissa muun muassa teks-

tiheyden on katsottu vaikuttavan järjestykseen vahvasti. Yleisesti myös ydinargumenttien elollisuusasteen (so. ilmauksen käännettävyyssstatuksen) ja esimerkiksi verb(aal)in tyyppin (ks. Jantunen 2008) on argumentoitu vaikuttavan viittomajärjestykseen, joskin näkemyksissä on kieli- ja tutkijakohtaisia eroja (yhteenvedosta ks. Sze 2003: 164–166; ks. myös artikkeli 3).

Tässä väitöskirjassa olen ottanut viittomajärjestyksen lähtökohdaksi myös suomalaisen viittomakielen transitiivilauseiden tarkastelulle. Artikkelin 3 tavoitteena on vastata kysymykseen, järjestyvätkö kaksipaikkainen verbaalipredikaatti ja sen ydinargumentit suomalaisen viittomakielen yksinkertaisissa väitemuotoisissa transitiivilauseissa jollakin vakioisella tavalla; jos järjestyvät, niin miten? Artikkelin peruskysymyksenasettelun pyrkimys on ensiksikin liittää suomalainen viittomakieli osaksi aiheesta jo usean vuosikymmenen ajan käytyä kansainvälistä keskustelua. Toiseksi näen transitiivilauseiden viittomajärjestyksen selvittämisen välttämättömänä askeleena kohti pohjaltaan vakaampaa suomalaisen viittomakielen kieliopetusta, sillä toistaiseksi syntaksin opetuksessa on turvauduttu parhaimmassakin tapauksessa ainoastaan äidinkielisten viittojen vaihtelevaan kieli-intuitions (vrt. luku 1.1).

Artikkelin 3 päätuloksena esitän, että suomalaisen viittomakielen transitiivilauseissa ei ole yhtä yksiselitteistä viittomajärjестystä, vaan että verbaali ja sen ydinargumentit voivat järjestyä yleisesti ottaen ainakin kolmella eri tavalla: AVP, APV ja PAV. Näitä järjestyksiä vastaavat aineistoesimerkit on annettu alla kohdassa (1):

- (1) a. [A[POIKA] v[!PUSSATA-2!] p[TYTTÖ]]
'Poika pussaa tyttöä.' (elisisaatiotesti/haastattelu, 16)
- b. [A[TYTTÖ] p[TV] v[KATSELLA-2]]
'Tyttö katsoo televisiota.' (elisisaatiotesti, 9)
- c. [P[KIRJA] A[OS-1] v[ETSIÄ]] 'LÖYTÄÄ / ...'
'Etsin kiivaasti erästä kirjaa, ja onneksi löysinkin...' (Suvi 46/1; Suvin käänös)

Jos artikkelin 3 päätulos suhteutetaan Greenbergin (1966) klassiseen kuuskanlaiseen sanajärjестystypologiaan (SOV, SVO, VSO, VOS, OVS, OSV), suomalaisesta viittomakielestä voidaan sanoa identifioituneen transitiivilauseet, jotka järjестyvät periaatteita SOV, SVO ja OSV vastaavalla tavalla. Verbaalialkuisia, tyyppejä VSO ja VOS vastaavia järjестyksiä ei suomalaisessa viittomakielessä ole. Sen sijaan on olemassa aineiston ulkopuolisia viitteitä, että OVS-tyyppinen PVA-järjестys voisi teksteissä esiintyä (vrt. myöhemmät kommentit tekstilauseiden vapaahkosta viittomajärjестyksestä). Asian selvittämiseksi tarvitaan laajempaa aineistoa.

Kansainvälisessä tutkimuksessa esillä olleella ilmauksen käännettävyyssstatuksella ei artikkelissa 3 esitetyn tutkimuksen perusteella ole vaikutusta suomalaisen viittomakielen viittomajärjестykseen. Sen sijaan lauseen laadullis-metodologinen status joko isoitu lauseena tai tekstilauseena (ks. luku 1.5), sekä tietyissä rajoissa verbaalin tyyppi, näyttäisi määräävän viittomajärjестystä suomalaisessa viittomakielessä. Jaon isoitu lause–tekstilause suhteen tulos oli ensinnäkin se, että P-argumentilla alkava järjестys PAV identifioitiin vain tekstilauseista; isoituissa lauseissa esiintyivät ainoastaan järjестykset AVP ja APV, jotka olivat lopulta yleisiä myös tekstilauseissa. Verbaalittyppi vaikuttaa viit-

tomajärjestykseen puolestaan siten, että tyyppin 3 kuvailevat, klassifikaattorimorfeemin sisältävät verbaalit (Jantunen 2008) sijoittuvat poikkeuksetta ilmauksen loppuun. Esimerkki tällaisesta ilmauksesta on annettu alla kohdassa (2):

- (2) TALO-2 ' AUTO KL-B-"liikkuu ja pysähtyy"-3-2
'Auto pysähtyy (talon läheisyyteen).'(elisitaatiotesti, 2)

Tyyppin 3 verbaalit eroavat paitsi morfologis–gesturaalisesti (so. sisältävät klassifikaattorin ja kuvailevan elekomponentin), myös syntaktisesti muista verbaalityypeistä. Näitä muita verbaalityyppejä suomalaisessa viittomakielessä ovat (Jantunen 2008) pelkästään morfemaattisen komponentin sisältävät *tyypin 1 verbaalit* (esim. RAKASTAA, TIETÄÄ, TYKÄTÄ) ja gesturaalisesti osoittavat *tyypin 2 verbaalit* (esim. KATSOA, OPETTAA, KYSYÄ). Tässä väitöskirjassa olen analysoinut tyyppin 3 verbaalit syntaktisesti *head-marking* -verbaaleiksi eli predikaateiksi, jotka ovat inkorporoineet muotoonsa ydinargumenttia edustavan sidonnaisen morfeemin (so. klassifikaattorikäsimuodon). Näiden verbaaleiden tarjoaman evidenssin perusteella ja osalta pidän suomalaista viittomakieltä mm. navahon ja troztzilin kaltaisena vahvana *head-marking* -kielenä (Nichols 1986; Van Valin 2005: 16–19). Vastaavanlaisen väitteen amerikkalaisesta viittomakielestä on esittänyt Slobin (2004: 246).

Tyyppiin 1 ja 2 kuuluvan verbaalipredikaatin sisältävistä transitiivilauseista viittomajärjestys on vakioisin isoloiduissa laboratoriolauseissa, joista on karsittu kaikki kieliopillisessa funktiossa käytetyt osoituselementit. Näissä tapauksissa lauseet järjestyvät lähes poikkeuksetta kaavan AVP mukaisesti. Järjestyksen AVP suosio viittaa siihen, että viittomajärjestys toimii näissä tapauksissa osallistujaroolien erottelijana. Tähän tehtävään AVP-järjestystä voidaan pitää ideaalisena, sillä sen on argumentoitu vastaavan parhaiten tilanteen temporaalis–loogista rakennetta reaali maailmassa (so. tekijä>teko>kohde, ks. Itkonen 2001: 14; vrt. myös Givón 2001: 35). Useimmille viittomakielisille järjestys AVP on tuttu myös suomen kielen perusjärjestyksenä. Eniten viittomajärjestykseen liittyvää vaihtelua esiintyy tekstilauseissa (vrt. se, että järjestys PAV identifioitiin ainoastaan tekstistä). Syy tähän on epäilemättä tekstin ja sen tuottotilanteen tarjoama laboratoriotilannetta rikkaampi lingvistinen ja ekstralingvistinen konteksti, joka edesauttaa osallistujaroolien erottelua.

Yleisesti ottaen – ja ennen kaikkea transitiivilauseiden järjestymisen ydin kohtien osalta – suomalainen viittomakieli näyttää muistuttavan paljon muita tähän mennessä tutkittuja viittomakieliiä. Ensiksikin, kuten esimerkiksi amerikkalainen viittomakieli (Fischer 1975; Liddell 1980; Neidle & al. 2000), australialainen viittomakieli (Johnston & Schembri 2007: 202–208), hollantilainen viittomakieli (Coerts 1994) ja tanskalainen viittomakieli (Engberg-Pedersen 2002), myös suomalainen viittomakieli ilmaisee A-argumentiksi samastettavan yksikön (ainakin tyyppiin 1 ja 2 kuuluvan verbaalin sisältävissä tapauksissa) ennen P-argumentiksi samastettavaa yksikköä, ja verbaalia. Toiseksi, kuten muutkin toistaiseksi tutkitut viittomakielet, myös suomalainen viittomakieli karttaa verbaali alkuisia rakenteita (esim. Liddell 1980; Engberg-Pedersen 2002: 10; Johnston & Schembri 2007: 202–208). Kolmanneksi, kuten esimerkiksi amerikkalaisessa viittomakielessä (esim. Liddell 1980) ja honkongilaisessa viittomakielessä

(Sze 2003), myös suomalaisessa viittomakielessä klassifikaattorin sisältävät tyyppin 3 verb(aal)it sijoittuvat ilmauksen loppuun. Näihin kolmeen tekijään, sekä äärimmilleen isoitujen lauseiden rakenteelliseen vakioisuuteen (ks. yllä) vedoten argumentoinnin artikkelissa 3, että erot eri viittomakielten viittomajärjestyksestä esitettyjen kantojen välillä eivät osoita kielten perustavanlaatuisista rakenne-eroista, vaan johtuvat prototyypistä lausetta ja sen identifiointia koskevista näkemyseroista (vrt. generativismi ja funktionalismi) ja metodologisista tekijöistä (kuten siitä, tutkitaanko isoituja lauseita vai tekstilauseita).

Tärkeä huomio artikkelin 3 suomalaisen viittomakielen viittomajärjestyksestä koskevasta tutkimuksesta on, että identifioituista järjestyksistä yhdellekään ei anneta *perusviittomajärjestyksen* statusta (vrt. puhuttujen kielten *perussanajärjestys*, joka perinteisesti on määritetty transitiivilauseiden perusteella). Syy tähän on se, että funktionaalisessa viitekehyksessä jonkin järjestyksen status perusjärjestyksenä on todettava muun muassa esiintymisfrekvenssin ja siihen pohjaavien erilaisten tunnusmerkkisyyskriteereiden perusteella (esim. Hawkins 1983: 12–16; Givón 2001: 37–41). Artikkelissa 3 käytetyn aineiston suhteellinen suppeus ei mahdollista tällaista pohdintaa.

3.2.2 Ekvatiivilause

Artikkelin 4 keskiössä oleva ekvatiivilause on nominaalilause tyyppi, jota kielissä käytetään identifiointiin, esittelyyn ja nimeämiseen, ja jonka propositionaalinen merkitys on 'x on y' (Lyons 1977: 469–473; Kelomäki 1997: 12). Syntaktisesti ekvatiivilause on analysoitu esimerkiksi suomessa muotoon NP+kopula+NP, jossa jälkimmäinen NP kantaa lauseen predikaatiiovastuun eli on identiteetti-predikaatti (Kelomäki 1997: 12; vrt. Hakulinen & Karlsson 1979: 94). Kielitypologisesta näkökulmasta ekvatiivilause voi kuitenkin ilmetä myös muissa muodoissa, ja muun muassa venäjistä ja hepreasta löytyvä kopulaton NP+NP-rakenne on yksi vaihtoehto (Van Valin & LaPolla 1997: 25; Givón 2001: 120).

Ekvatiivilause on ollut perinteisesti vaikea erottaa niin muodon kuin merkityksen puolesta luokituspredikaatin sisältävästä luonnehtivasta lauseesta (Hakulinen & Karlsson 1979: 94; Kelomäki 1997: 12–13). Tässä väitöskirjassa olen ottanut Kelomäkeen (1997) nojaten sen kannan, että siirtymä identifioinnista luonnehdintaan ja takaisin on jatkumo (vrt. myös inkluusiolauseet). Käytännössä olen keskittynyt tarkastelemaan tutkimuksessani *muodollisesti ekvatiiviksi identifioituvia lauseita*, mikä tarkoittaa, että aineistoni sisältää myös *semanttisesti luonnehtiviksi tulkittavia lauseita* (vrt. myös lokatiiviset ja possessiiviset rakenteet, ks. Lyons 1977: 473–475). Tästä seuraa, että ekvatiivilause tutkimukseni luo perustaa myös myöhemmälle suomalaisen viittomakielen luonnehtivien (ja lokatiivisten ja possessiivisten) lauseiden tutkimukselle.

Rakenteellisesti yksinkertaisin ekvatiivilauseen syntaktinen hahmo suomalaisessa viittomakielessä on NP+NP, joista jälkimmäinen NP kantaa suomen ekvatiivilauseen tapaan pääpredikaatiiovastuun. Esimerkki tällaisesta lauseesta on annettu kohdassa (3):

- (3) [NP[OMA-3 SUKU] NP[JÄRVI-n-e-n]]
'Hänen sukunimensä on Järvinen.' (Suvi 972/3; Suvin käänös)

Aineistoni ekvatiivilauserakenteissa predikaatti-NP:n ja sitä edeltävän NP:n väliin sijoittuu usein PI-viittoma (vrt. *Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan* artikkelit 753 ja 792). Prosodisen evidenssin (so. edeltävä silmien räpäytys ja yksinomaan PI:hin liittyvä pään liike) ja NP:iden permutaatiotestin perusteella PI on syntaktisesti kummastakin NP:stä erillinen yksikkö. Esimerkki PI-viittoman sisältävästä ekvatiivirakenteesta on seuraava:

- (4) [NP[a-n-i-s] PI NP[MAUSTE KASVI]]
'Anis on maustekasvi.' (*Suvi* 350/1; *Suvin* käännös)

PI-viittoma näyttää omaavan monia puhuttujen kielten *kopulaan* tyypillisesti liitettäviä piirteitä. Sillä ei ole juuri lainkaan leksikaalista merkitystä ja se toimii syntaktisena "saranana" NP:iden permutaatioissa. Edelleen se on, siihen liittyvän ja glossinkin pohjana olevan viittomakielisen huulion *pi* perusteella enemmän verbaalinen kuin nominaalinen yksikkö (Rainò 2001: 41), joskaan yleisesti ottaen kopuloiden ei tarvitse olla verbejä (tarkemmin kopulasta ks. Pustet 2003). Näiden seikkojen valossa olisikin houkuttelevaa analysoida PI kopulaksi, ei vähiten siksi, että viitottuja kieliä on standardinäkemyksessä pidetty kopulattomina kielinä. Kopula-analyysia en viittomalle PI kuitenkaan esitä, joskin totean, että diakronisesti PI:stä voi kopula kehkeytyä. Argumenttini PI:n kopulattomuuden puolesta nojaa ennen kaikkea sen käyttöön liittyviin seikkoihin, lähinnä viittoman idiolektiseen optionaalisuuteen, mikä implikoi enemmän pragmaattista kuin kieliopillista funktiota, jos jälkimmäisellä tarkoitetaan lauseen subjektimaisen osan ja predikaattiosan syntaktista kytkemisvastuuta sekä kieliopillisten aikamuodon ja moduksen merkitsinten kantovastuuta (jota PI:llä ei ole; kopulan funktioista tarkemmin ks. Pustet 2003: 2–3). Analyysini mukaan PI on pragmaattinen yksikkö, jota ekvatiivirakenteissa käytetään vahvistamaan lauseen ilmaiseman proposition todenperäisyyttä, toisin sanoen NP:iden tarkoitteiden samuutta. Teknisemmin analysoin PI:n modaaliseksi varmuutta ilmaisevaksi yksiköksi.

Kiintoisasti kopulaspekulaatiot eivät koske suomalaisessa viittomakielessä ainoastaan PI-viittomaa, sillä nominaaleja ja verbaaleja käsittelevässä lisensiaatintyössään Rissanen (1998) on esittänyt, että kohdassa (5) havainnollistettu kaksoisosoitus (...OS-3...OS-3) olisi ekvatiivilauseetyypissä kopulamainen elementti (id., 207). Artikkelissa 4 esittämäni ja tarkemmin perustelemani väite kaksoisosoituksesta on kuitenkin se, että sitä ei ole mielekästä analysoida kopulaksi vaan yksinkertaisesti pragmaattiseksi keinoksi, jota viittoja käyttää lisätäkseen lauseen tekstuaalista koheesiota, täsmällisemmin lauseen lopussa sanotun asian (kommentin) riippuvuutta lauseen alussa esitetystä tulkintaviitekehyyksestä (topiikista).

- (5) HENKILÖ-3-OS-3 PROFESSORI+HENKILÖ-3 OS-3
'Hän on professori.' (Rissanen 1998: 207)

Kohdan (5) ekvatiivilause ei enää ole yksinkertaista lausetta vastaava rakenne vaan kompleksisempi topiikki-kommentti-lause, ja artikkelissa 4 esitänkin, että suomalaisen viittomakielen ekvatiivilause on prototyyppisesti juuri topiikki-kommentti-lause eikä (esimerkin 3 tapainen) yksinkertainen lause; luvussa 3.2.3

esitetyn nojalla (toisin mitä artikkelissa 4 on eksplikoitu) useiden ekvatiivilauseaineistoni lauseiden (vrt. esimerkki 4) voidaan kuitenkin katsoa olevan kielipiillistumassa yksinkertaista lausetta vastaaviksi rakenteiksi (ks. taulukko 2 luvussa 3.4). Suomalaisen viittomakielen topiikka ja topiikki-kommenttilausetta käsittelen tarkemmin luvussa 3.3.

3.2.3 Prosodisia huomioita ja implikaatioita

Edellä luvuissa 3.2.1 ja 3.2.2 on käytännössä osoitettu, miksi lausetta ei voi suomalaisessa viittomakielessä määritellä yksiselitteisesti perinteisiin morfologisiin ja syntaktisiin seikkoihin kuten verbaalin olemassaoloon tai tiettyyn viittomajärjestykseen viittaamalla (ks. luku 3.1). Suomalaisen viittomakielen lauseet eivät rakennu ainoastaan verbaalin ympärille (ainakaan ekvatiivilauseet), eikä suomalaisen viittomakielen lause ole minkään yksiselitteisellä tavalla vakioisen viittomajärjestyksen varaan rakentuva yksikkö (ainakaan transitiivilauseet). Sen sijaan semantiikkaan pohjaavan predikaattiajattelun avulla suomalaisen viittomakielen lausetta voidaan luonnehtia: lauseen keskiössä on aina predikoiva yksikkö, joka suomalaisessa viittomakielessä voi reaalistua joko verbaalina (esim. transitiivilauseissa) tai nominaalina (esim. ekvatiivilauseissa). Tyyppistä riippuen predikaatti saa seurakseen semanttisesti enemmän tai vähemmän pakollisia nominaalisia kumppaneita. Transitiivilauseessa nämä ovat predikaattiin semanttisesti sidoksissa olevia ydinargumentteja, ekvatiivilauseessa puolestaan ei-predikoiva perifeerisempi nominaalilauseke.

Semantiikkaan perustuvaa lauseen määritelmää tulee täydentää prosodisella evidenssillä (vrt. luku 3.1). Tiivistelmän suomalaisen viittomakielen yksinkertaisen lauseen keskeisistä prosodisista tunnusmerkeistä ja niiden implikaatioista esittelen seuraavassa.

Kokonaisprosodialtaan suomalaisen viittomakielen yksinkertainen lause on, erityisesti elisitaation kautta hankitun transitiivilauseaineiston perusteella, tauoton (amerikkalaisen viittomakielen osalta ks. Liddell 1980: 19). Alkukonstituentin jälkeinen tauko täydelliseltä yksinkertaiselta lauseelta vaikuttavassa jaksossa merkitsee suomalaisessa viittomakielessä topiikki-kommenttirakenteista lausetta (ks. luku 3.3). Esimerkiksi transitiivilauseaineistoni PAV-jaksoja, jossa P ja A on erotettu tauolla, en analysoi yksinkertaisiksi transitiivilauseiksi, vaan topiikki-kommenttilauseiksi, joissa topiikki on komplementinkaltainen, ominaisuuksiltaan patienttia muistuttava vasemmalle irroitettu yksikkö ja kommentti sitä seuraava rakenteellisesti vajaa yksinkertainen lause (tarkemmin ks. luku 3.3). Analyysini nojaa rooli- ja referenssikieliopin eksplikoimaan näkemykseen yksinkertaisesta lauseesta ja sen eteen sijoittuvista yksiköistä, Chafen (1976) näkemykseen kiinalaistyyppisestä topiikista (myös Lambrecht 1994: 176–195), ja muita viittomakieliä koskevaan tietoon tauon ja topiikin suhteesta (esim. Johnston & Schembri 2006, jotka väittävät, että tauko on ainoa topiikka yksiselitteisesti määrittävä prosodinen ominaisuus).

Käytännössä tauon identifiointi ei ole helppoa, ja tauon käsite viitotun kielen tutkimuksessa on hyvin suhteellinen. Omassa työssäni olen tulkinut tauoiksi sellaiset ajanjaksot, joissa artikulaattori pysyy paikallaan ainakin kahdek-

san sekunnin sadasosaa, tai kauemmin. Tauon implikaattorina olen tutkimuksessani käyttänyt myös pään nyökkäysliikettä.

Riippumatta siitä, onko analysoitava jakso yksinkertainen lause vai sitä rakenteellisesti astetta kompleksisempi topiikki-kommentti-lause, suomalaisessa viittomakielessä näyttää olevan taipumus kerrosta lauseen alkuun/alkukonstituuttiin prominentti silmien ja kulmien asento (silmit sirillään/suurena ja kulmat koholla/kurtussa). Aineistoni valossa tyypillisissä topiikki-kommentti-lauseissa (ks. luku 3.3) tämä ei-manuaalinen elementti merkitsee topiikkia. Kun kyseinen silmien ja kulmien asento esiintyy yksinkertaisiksi lauseiksi tulkittavissa tauottomissa ilmauksissa, olen analysoinut sen muun muassa Chafen (1976: 45–46) dakotasta esittämän analyysin nojalla potentiaalisesti kieliopillisen subjektin osoittimeksi. Käytännössä tulkintaa, jonka mukaan ko. ei-manuaalinen elementti olisi ainoastaan esimerkiksi lauseen alkua osoittava artikulatorinen "intensiteettipulssi" ei kuitenkaan voida sulkea pois, ja jatkoselvitystä aiheesta tarvitaan.

Implikaatio analyysista, jossa prominentti silmien ja kulmien asento merkitsee *sekä* topiikkia *että* kieliopillista subjektia on, että suomalainen viittomakieli on kehitysvaiheessa, jossa yksinkertaisen lauseen (*by definition*) ulkopuolinen ja etinen topiikkielementti on kieliopillistumassa yksinkertaisen lauseen sisäiseksi subjektielementiksi. Tätä tulkintaa tukee muun muassa Johnstonin ja Schembrin (2006) näkemys australialaisen viittomakielen kehityksestä, kuten myös yleisempi kielitypologinen tutkimus topiikin ja subjektin kieliopillistumissuhteesta (esim. Li & Thompson 1976: 484–485; Givón 2001: 198; Croft 2003: 253–261). Myös elisitaatioaineistoon nojaava havainto, että nuoremman polven viittojilla ei esiinny tauollisia lauseita yhtä taajaan kuin vanhemmilla viittojilla tukee väitettä. Käytännössä näkemyksen täsmällisempi selvittäminen vaatii kuitenkin diakronisempaa jatkotutkimusta.

Kansainvälistä viitotun kielen prosodian tutkimusta myötäillen (esim. Wilbur 2000) kieliopillisten ei-manuaalisten elementtien – suun, silmien, kulmien, pään ja kehon liikkeiden ja asentojen – muutokset assosioituvat, silloin kun niitä esiintyy, myös suomalaisessa viittomakielessä lauseiden ja lausekkeiden rajoille. Tarkemmin näitä elementtejä ja niiden distribuutiota on eritelty artikkelissa 4.

3.3 Topiikki-kommentti-lause

Artikkelin 5 teema on topiikki ja topiikki-kommentti-lause (ks. aineistoesimerkit kohdassa 6). Topiikki-kommentti-lauseen käsitän yksinkertaista lausetta kompleksisemmaksi lauserakenteeksi. Kompleksisuustulkintani johtuu siitä, että analysoin topiikin mm. prosodisen evidenssin (so. tauon olemassaolon; ks. luku 3.2.3) perusteella yksinkertaisen lauseen edessä olevaksi, lauseen rakenteellista kokonaiskompleksisuutta kasvattavaksi lisäkkeeksi (vrt. *clause-external left-detached element*, Van Valin 2005: 6).

- (6) a. s[ilmät]s[uurina]&k[ulmat]k[oholla]
 TOP[YÖ KERHO OS-3] / KOM[OS-1 TYÖSKENNELLÄ OVIMIES]
 'Työskentelen yökerhon ovimiehenä.' (*Suvi* 165/4; *Suvin* käännös)
- b. _____ ss&kk
 TOP[NYT ILTA] / KOM[OS-1 LÄHTEÄ KAPAKKA]
 'Tänä iltana painun kapakkaan.' (*Suvi* 42/1; *Suvin* käännös)
- c. _____ ss&kk _____ n[yökkäys]&n
 TOP₁[JEEUS HENKILÖ-3] / TOP₂[OMA-3 ISÄ] / KOM[PI JUMALA]
 'Jeesus on Jumalan poika.' (*Suvi* 1138/1; *Suvin* käännös)

Topiikkia ei ole suomalaisessa viittomakielessä aikaisemmin käsitelty (haja-huomioista ks. Rissanen 1985: 100, 1998: 117–121; Rainò 2004: 128–131). Kansainvälisestäikin topikaalisuuden tutkimus on ollut erittäin vähäistä (esim. Friedman 1976; Aarons 1996; Rosenstein 2004), vaikka etenkin topikaalistuksena tunnetun prosessin tärkeään rooliin viitotuissa kielissä on aina tavalla tai toisella, lähinnä generatiivissävytteisesti, viitattu (esim. Fischer 1975; Liddell 1980; Neidle & al. 2000). Osasyys topikaalisuuden vähäiseen käsittelyyn viitotussa kielessä on varmasti ollut se, että itse topiikin käsite on kielitieteessä ymmärretty varsin vaihtelevilla tavoilla (yhteenvedosta, ja lisänäkemystä, ks. Lambrecht 1994: 117–127). Oma käsitykseni topiikista perustuu Chafeen (1976; ks. myös Li & Thompson 1976: 459), jonka mukaan topiikki ei ole universaali vaan kielikohdaisesti määriteltävä käsite ja yksikkö.

Teen siis irtioton topiikin toistaiseksi määrittelemättä jättäneeseen kansalliseen ja kansainväliseen valtavirtatutkimusperinteeseen ja argumentoin, että suomalaisen viittomakielen topiikki tulee ymmärtää Chafen (1976: 50–51) luonnehtiman kiinalaistyyppisen (mandariinin) topiikin kaltaisena yksikkönä, joka asettaa pääpredikaatiolle spatiaalisen (6a), temporaalisen (6b) tai individuaalisen tulkintaviitekehäyksen (6c), ja joka on integroitunut lauseen rakenteeseen. Perusteluni tälle argumentille ovat seuraavat: (i) suomalaisessa viittomakielessä on lauseita, jotka vastaavat syntaktis-prosodisilta ominaisuuksiltaan mandariinin kiinan topiikki-kommentti-rakenteiksi yleisesti tunnustettuja lauseita; (ii) näiden suomalaisen viittomakielen lauseiden alkukonstituentit ovat sekä funktionaalisilta että muilta (pragmaattisilta) ominaisuuksiltaan yhteneviä mandariinin kiinan topiikki-kommentti-lauseiden alkuun sijoittuvien topiikkiyksiköiden kanssa (mandariinin topiikista ks. lähemmin Li & Thompson 1976; Xu & Langendoen 1985; Kroeger 2004: 142–150; täsmällisemmästä aiheen käsittelystä ja havainnollistuksista suomalaisen viittomakielen osalta ks. artikkeli 5).

Suomalaisen viittomakielen topiikkityypit ja topiikki-kommentti-lauseet luokittelen alustavasti kolmeen tyyppiin. Ne ovat lauseet, joissa on adjunktinkaltainen topiikki, possessoritopiikki tai komplementilta vaikuttava topiikki. *Adjunktinkaltaiset topiikit*, kuten (6a) ja (6b), ovat nimensä mukaisesti adjunktimaisia, tilan ja ajan adverbialleja muistuttavia lausekkeita (vrt. Aarons 1996: 72, Kroeger 2004: 147). *Possessoritopiikin* sisältävissä rakenteissa, kuten (6c), topiikin ja sitä seuraavan nominaalijakson välillä on omistussuhde (vrt. Kroeger 2004: 144). *Komplementilta vaikuttavat topiikit* ovat näennäisesti verbaalin pakollisilta täydennyksiltä näyttäviä lausekkeita (vrt. prototyyppisesti joko agentiksi tai patientiksi samastuva ydinargumentti eli komplementti). Esimerkki tällaisen

komplementilta vaikuttavan topiikin sisältävästä lauserakenteesta, jossa topiikki muistuttaa ominaisuuksiltaan agenttia, on esitetty kohdassa (7):

- (7) $\frac{kk}{TOP[OMA-1 KASTAA TÄTI]} / \frac{(kk) \ n}{KOM[ASUA RUOTSI OS-3:l okaatio]}$
 'Kummitätini asuu Ruotsissa.' (*Suvi* 114/4; *Suvin* käänös)

Lauseen (7) topiikki on perinteisesti analysoitu tavalla tai toisella "normaalilta" paikaltaan yksinkertaisen lauseen etiseen topiikkiasemaan siirretyiksi eli *topikaalistetuksi* ydinargumentiksi (esim. Liddell 1980: 84–87; Aarons 1996: 71–72; Johnston & Schembri 2006). Topikaalistuksen käsitettä en omassa analyysissäni kuitenkaan käytä, ja esimerkiksi kohdan (7) ilmauksen tulkitseen siis itsenäiseksi topiikki-kommentti-rakenteeksi. Syyt topikaalistus-käsitteen hylkäämiseen ovat käsitteeseen liittyvät generativistissävytteiset siirtoassosiaatiot ja suomalaisessa viittomakielessä toistaiseksi perusteettomana pidettävä oletus muita keskeisempien yksinkertaisten lauserakenteiden olemassaolosta (vrt. ajatuskulku, jonka mukaan topikaalistuksen kautta syntyvä rakenne on johdettu jostakin perustavammasta rakenteesta). Nojaan ratkaisussani myös Lambrechtin (1994), jonka mukaan ei ole olemassa mitään viimekätistä syytä siihen, miksi kohdan (7) kaltaiselle topiikille tulisi olettaa suhde predikaattiin ja käsitellä sitä näin juuri *siirrettynä* ydinargumenttina/komplementtina (id., 192–195). Lambrechtin mukaan näyttäisi pikemminkin siltä, että syy kyseisen topiikkirakenteen käyttöön on pyrkimys pitää alkukonstituentti (semanttisesti ja syntaktisesti) predikaatin argumenttirakenteesta erillisenä yksikkönä (id., 192).

Ekvatiivilauseaineistoni possessoritopiikit (esim. 6c) ovat erityisen kiintoisia sikäli, että niitä sisältävät rakenteet analysoituvat kahden topiikin jonoiksi. Topiikeista ensimmäinen (TOP1) asettaa laajemman tulkintaviitekehyksen, jota seuraava topiikki (TOP2) vielä entisestään rajaa (vrt. McIntire 1982: 620). Varsinaisen pääpredikaation eli kommentin näissä tapauksissa ilmaisee rakenteen kolmas nominaalikonstituentti. Puhutuissa kielissä kahden topiikin ketjuja on identifioitu muun muassa mandariinin kiinasta (Xu & Langendoen 1985: 16–18; Kroeger 2004: 143). Viitotun kielen puolella kahden topiikin jonoja on puolestaan väitetty esiintyvän ainakin amerikkalaisessa (esim. Aarons 1996) ja israelilaisessa viittomakielessä (Rosenstein 2004).

Artikkelissa 5 esitän, että topiikit ovat suomalaisessa viittomakielessä syntaktisesti, prosodisesti ja osin myös morfologisesti merkittäviä. Syntaktisesta näkökulmasta topiikki on ensinnäkin lauseenalkuinen, (tietyissä tapauksissa vajaasta) yksinkertaisesta lauseesta prosodisesti irrallinen lauseke. Se, että aineistoni ei sisältänyt esimerkiksi niin kutsuttuja "antitopiikkirakenteita" (Chafe 1976: 53–54; Lambrecht 1994: 202–205) tai "esittelylausetopiikkeja" (Lambrecht 1994: 178) ei sulje pois mahdollisuutta, etteikö tällaisia topiikkeja voisi suomalaisessa viittomakielessä olla. Keskeisimmät prosodiset rajanmerkitsimet ovat tauko ja silmien räpäytys (vrt. Wilbur 2000: 228). Myös silmien ja kulmien asennoissa tapahtuvat muutokset ajoittuvat topiikkilausekkeen ja sitä seuraavan konstituentin väliselle rajalle (vrt. id., 233; myös Rainò 2004: 128–131).

Prosodisesti aineistoni topiikkeihin kerrostui aina jonkinasteinen silmien ja kulmien asento (vrt. Liddell 1980: 22–23; Aarons 1996: 68–70; Wilbur 2000: 233; Engberg-Pedersen 2002: 11). Tyypillisesti silmät olivat normaalia avonai-

semmat ja kulmat peruspositioonsa nähden hieman koholla. Hienoista variaatiota merkinnän laadussa esiintyi.

Topiikkien morfologinen merkintä näyttää olevan suomalaisessa viittomakielessä sporadista. Aineistoni perusteella kuitenkin esitän Rissasta (1985, 1998) myötäillen, että osoituselementit (esim. osoitukset ja tilaan sijoitettavat muut nominaaliset indeksit, kuten viittoma HENKILÖ) toimivat – ehkä definiitivisyytensä mahdollistamina (vrt. Kroeger 2004: 142) – suomalaisessa viittomakielessä topiikin merkitsijöinä, joskin niillä on selvästi myös muita funktioita (esim. pronominaalistava funktio, ks. Rainò 2004: 129). Topiikkia merkitsevät osoituselementit esiintyvät topiikkilausekkeen lopussa ennen topiikkikonstituentin ja sitä seuraavan konstituentin välistä taukoa. Kiintoisaa on, että temporaaliset adjunktinkaltaiset topiikit eivät salli osoituselementin avulla tapahtuvaa morfologista merkintää. Syy tähän voi olla se, että adverbiaalit ovat jo omanlaisiaan deiktisiä ilmauksia. Jatkotutkimusta aiheesta tarvitaan.

3.4 Lauseen rooli suomalaisessa viittomakielessä

Syntaktinen aineistoni sisältää sekä yksinkertaisia (transitiivisia ja ekvatiivisia) lauseita että astetta kompleksisempia topiikki-kommentti-lauseita. Tämä seikka yksinään todistaa sen, että lause on suomalaisessa viittomakielessä yksikkönä olemassa, ja että sitä ei voida siirtää periferiaan suomalaisenkaan viittomakielen syntaktisessa tutkimuksessa. Toisaalta aineisto tarjoaa viitteitä siitä, että rakenteellisesti täydellinen minimaalinen yksinkertainen lause ei ole suomalaisen viittomakielen ja sen sekventiaalisen rakenteen kannalta kaikkein keskeisin yksikkö. Tätä väitettä tukee artikkelissa 3 esitetty havainto, jonka mukaan yksinkertaisen lauseen perusrakenne on suomalaisessa viittomakielessä varsin epästabili. Aineistollisesti havainto pohjaa ensisijaisesti transitiivisten tekstilauseiden vaihtelevaan viittomajärjestykseen ja *ydinargumentin omissa* tunnettuun elliptiseen ilmiöön (vrt. Engberg-Pedersen 2006; Johnston & Schembri 2007: 208). Näistä jälkimmäinen tarkoittaa tendenssiä jättää tekstilauseista jompikumpi tai jopa molemmat ydinargumentit kokonaan ilmaisematta. Seuraava esimerkki transitiivilauseaineistosta havainnollistaa tätä ilmiötä:

- (8) TIETO^KONE / OS-1 KIRJOITTAA-NÄPPÄIMISTÖLLÄ / OS-1 KATSOA-2ylä-2ala / PAREMPI ...
'Lukiessani koneelle kirjoittamaani tekstiä huomasin, että [kahden kappaleen olisi parempi olla päinvastaisessa järjestyksessä...]' (*Suvi* 4/2; *Suvin* käänös)

Kohdan (8) tekstikatkelmassa verbaali KATSOA on oletusarvoisesti kaksipaikainen eli kaksi ydinargumenttia saava predikaatti. Tekstissä ydinargumenteista reaalistuu kuitenkin vain A-argumentti (OS-1). Verbaalin P-argumenttia ei ilmaista, ja sen referentti ('tietokoneruudulla oleva teksti') konstruoidaan kognitiivisesti tekstin alussa olevan topiikin TIETO^KONE, verbaalin suuntaamisen ja mimiikan pohjalta (Liddell 2003). P-argumentin omissa seurauksena verbaalin KATSOA ympärille muodostuva yksinkertainen lause [OS-1 KATSOA-2ylä-2ala] jää rakenteellisesti vajaaksi, ja se muistuttaa mm. komplementinkal-

taisen topiikin sisältävissä rakenteissa olevaa topiikinjälkeistä yksinkertaista lausetta (vrt. myös ekvatiivirakenteiden topiikinjälkeinen yksinkertainen lause tai sen osa).

Artikkelissa 3 esitän lyhyesti tulkinnan, jonka mukaan suomalainen viittomakieli luokitteisi typologisesti Gilin (2008) luonnehtimaksi *kompositionaalisesti assosioivaksi kieleksi* (engl. *compositionally associative language*; kontra *kompositionaalisesti artikuloiva kieli*, engl. *compositionally articulated language*). Tulkintani pohjaa kohdan (8) havainnollistamaan argumentin omissio -ilmiöön ja jatkohavaintoon, jonka mukaan suomalaisessa viittomakielessä ei näyttä olevan kovinkaan runsasta määrää puhtaan sidonnaisia tai ainakaan sekventiaalisesti toteutuvia kieliopillisia morfeemeja. Tulkintani tarkoittaa, että kielellisen viestin rakentamis- ja ymmärtämisprosessissa, esimerkiksi osallistujaroolien erottelussa, viitot nojaavat ainakin suomalaisen viittomakielen kehityksen tässä vaiheessa vahvasti semantiikkaan ja pragmatiikkaan (vrt. myös topiikki-kommenttirakenteen tyypillisuus aineistossa), eivät niinkään morfologiaan ja syntaksiin.

Transitiivilauseiden ja topiikki-kommentti-lauseen tutkimuksesta juontuva hypoteesini, jota tässä yhteenvetotekstissäkin olen jo sivunnut, on kuitenkin se, että diakronisesti morfologisten ja syntaktisten keinojen – ja tätä kautta myös yksinkertaisen lauseen rooli – viestin rakentamisen ja ymmärtämisen yksikkönä tulee vahvistumaan. Edellä olen esittänyt, että esimerkiksi komplementilta vaikuttavat topiikkiyksiköt ovat suomalaisessa viittomakielessä kieliopillistumassa subjektiyksiköiksi. Tämä tarkoittaa automaattisesti myös sitä, että itsenäiset transitiivista tilannetta koodaavat topiikki-kommentti-lauseet ovat kieliopillistumassa yksinkertaisiksi transitiivilauserakenteiksi. Taulukko 2 esittää ennusteen tiivistetysti myös muiden tässä väitöskirjassa käsiteltyjen topiikki-kommentti-lauseiden osalta.

TAULUKKO 2 Ennuste topiikki-kommentti-lauseiden muuttumisesta yksinkertaisiksi lauseiksi.

topiikki-kommentti-lause		yksinkertainen lause
TOP ^A / KOM _{PV}	→	APV (minimaalinen transitiivilause)
TOP _{XP} / KOM _{AVP}	→	AVP XP (maksimaalinen transitiivilause)
TOP _{NP} / KOM _{(PI+)NP}	→	NP+(PI+)NP (ekvatiivilause tyyppi 1)
TOP _{1NP} / TOP _{2NP} / KOM _{(PI+)NP}	→	[NP+NP]+(PI+)NP (ekvatiivilause tyyppi 2)

3.5 Lyhyesti syntaksin jatkotutkimusmahdollisuuksista

Edellä on esitetty jo useita aiheita suomalaisen viittomakielen syntaktiselle jatkotutkimukselle. Näistä ja näiden lisäksi tämä väitöskirjatyö jättää tarkemmin selvitettäväksi mm. seuraavat, tässä työssä sivutut ja suomalaisen viittomakielen syntaktisen kokonaisuymmärryksen kannalta keskeiset teemat: kieliopillisten funktioiden *subjekti* ja *objekti* määrittely ja tarpeellisuus suomalaisessa viittomakielessä ja sen kuvauksessa (vrt. luku 3.2); entistä kompleksisempien, useammasta yksinkertaisesta lauseesta koostuvien lauserakenteiden olemassaolo ja mahdollinen luokittelu; suomalaisen viittomakielen status subjekti- ja/tai topiikkiprominenttina kielenä (Li & Thompson 1976).

4 LOPUKSI

Tässä väitöskirjassa olen käsitellyt kahden sekventiaalisuuden kannalta tärkeän yksikön – tavun ja lauseen – perusolemusta suomalaisessa viittomakielessä. Käsitteilyn perusteella katson, että sekä tutkimuksen ensisijainen tavoite että implisiittinen tavoite ovat toteutuneet. Ensisijainen tavoite oli tavun ja lauseen määrittely suomalaisen viittomakielen näkökulmasta, kannan ottaminen tavun ja lauseen rooliin suomalaisessa viittomakielessä ja yleensäkin pohjan luominen erityisesti suomalaisen viittomakielen sekventiaalisen rakenteen fonologiselle ja syntaktiselle perustutkimukselle. Implisiittinen tavoite oli puolestaan suomalaisen viittomakielen nostaminen osaksi tavun ja lauseen olemuksesta käytävää yleisempää kielitieteellistä keskustelua. Vastaukset ensisijaisen tavoitteen pohjalta muotoiltuihin tutkimuskysymyksiin esitän kootusti seuraavassa (kysymykset 1–3 koskevat tavua, kysymykset 4–6 lausetta).

KYSYMYS 1: MITEN TAVU TULISI SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ MÄÄRITELÄ? Tavu määrittyy suomalaisessa viittomakielessä manuaalista ja/tai ei-manuaalista fonologista liikettä vastaavaksi viittomavirran (signaalin) osaksi eli dynaamiseksi liikejaksoksi. Tällaisen liikejakson tavutulkintaa puoltaa kolme argumenttia: (i) liike on viitotun signaalin salientein yksikkö ja tavun sonoriteettimaksimi (sonorisuusargumentti); (ii) kuten puhutut sanat koostuvat vähintään yhdestä tavusta, niin myös viittomat koostuvat vähintään yhdestä tällaisesta liikkeestä (minimisana-argumentti); (iii) näistä liikkeistä muodostuva manuaalinen jokellus vastaa distributionaalisilta ja fonologisilta ominaisuuksiltaan puhutun kielen tavujokellusta (jokellusargumentti).

KYSYMYS 2: MILLAISIA TAVURAKENTEITA SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ ON? Yleisesti ottaen suomalaisessa viittomakielessä on sekä manuaalisesti että ei-manuaalisesti tuotettuja tavuja, ja näiden yhdistelmiä. Rakenteellisia tavutyyppisiä on neljä: yhdestä, kahdesta, kolmesta ja neljästä kvantiteettiyksiköstä koostuvat tavut. Kvantiteettiyksiköiden lukumäärä korreloi fonologisen liikkeen tuottoon osallistuvien käden nivelten ja artikulaattoreiden lukumäärän kanssa.

KYSYMYS 3: MITÄ VOIDAAN SANOA TAVUN ROOLISTA SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ? Tavu on välttämätön yksikkö suomalaisen viittomakielen lekseemien fonologisen pituuden määrittelyssä. Tästä näkökulmasta tyypillinen ydin-

leksikon lekseemi on suomalaisessa viittomakielessä vähintään yksi- mutta enintään kaksitavuinen, joskin yleisesti ottaen lekseemeillä on suomalaisessa viittomakielessä pyrkimys yksitavuistua. Monista kokonaisen kohteen liikettä tai liikkumista miimisesti kuvailevista tyyppin 3 verbaaleista ei niiden liikkeen elemäisyyden vuoksi voida tavua identifioida.

KYSYMYS 4: MISTÄ NÄKÖKULMASTA LAUSETTA ON HYÖDYLLISTÄ LÄHESTYÄ SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ? Lausetta tulee lähestyä suomalaisessa viittomakielessä semantiikkaan pohjaavan predikaattiajattelun kautta. Tässä ajattelutavassa lauseen ydin on verbaalina tai nominaalina reaalistuva predikaatti. Predikaatin lisäksi lauseessa on normaalisti – joskaan ei pakosti (vrt. tyyppin 3 *head-marking* -verbaalit) – joukko nominaalisempia, predikaattiin enemmän tai vähemmän semanttisesti sidoksissa olevia ei-predikoivia konstituentteja. Prosodiikka tarjoaa tukea predikaattiajatteluun pohjaavalle lauseen yleismääritelmälle: lauseen alkuun pyrkii suomalaisessa viittomakielessä kerrostumaan prominentti silmien ja kulmien asento, ja ei-manuaalisten elementtien muutokset assosioituvat esiintyessään lauseiden ja lausekkeiden rajoille. Puhtaan muodollisten kriteereiden kuten verbaalin olemassaolon tai viittomajärjestyksen avulla suomalaisen viittomakielen lausetta ei voi määrittellä, koska on olemassa lauseita, joissa ei ole verbaaleita (ekvatiivilauseet) ja suomalaisen viittomakielen viittomajärjestys ei ole vakioinen (vrt. transitivilauseet).

KYSYMYS 5: MILLAISIA LAUSERAKENTEITA SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ ON? Suomalaisessa viittomakielessä on sekä yksinkertaisia lauseita (*clause*) että topiikki-kommentti-lauseita (so. prototyypillisesti $XP+clause$). Yksinkertaiset lauseet ovat prosodisesti tauottomia ja yhtenäisiä predikaatin ja ydinargumentit tai muun minimaalisen nominaalisen kumppanin sisältäviä rakenteita, ja niistä on tässä väitöskirjassa täsmäkäsitelty transitiivilauseita (rakenteet AVP, APV ja tekstilauseiden PAV) ja ekvatiivilauseita (rakenne NP+NP). Topiikki-kommentti-lauseiden prosodinen tunnusmerkki on lauseen alussa olevan topiikin jälkeinen tauko. Nämä lauseet ovat yksinkertaisen lauseen laajennuksia, joissa topiikki on yksinkertaisen lauseen etinen, tulkintaviitekehyksen asettava syntaktisesti itsenäinen konstituentti. Tässä väitöskirjassa käsitellyt topiikki-kommentti-rakenteita ovat possessoritopiikin (ekvatiivilauseityyppi $TOP_{1NP}+TOP_{2NP}+KOM_{(PI)+NP}$; vrt. myös muut ekvatiivilauseet), adjunktinkaltaisen topiikin (esim. $TOP_{XP}+KOM_{AVP}$) ja komplementilta vaikuttavan topiikin (esim. $TOP_{P'}+KOM_{AV}$) sisältävät lauseet.

KYSYMYS 6: MITÄ VOIDAAN SANOA LAUSEEN ROOLISTA SUOMALAISESSA VIITTOMAKIELESSÄ? Lause on olemassaoleva yksikkö suomalaisen viittomakielen syntaksissa, mutta lauseen yksinkertainen, rakenteellisesti täydellinen olomuoto ei ehkä ole suomalaisessa viittomakielessä toistaiseksi kovin keskeinen. Yksinkertaisen lauseen roolia koskeva väite perustuu transitiivilauseiden vaihtelevaan viittomajärjestykseen ja tekstilauseille tyypilliseen ydinargumenttien omissioon. Myös havainto, että ekvatiivilauseet ovat perustapauksessa topiikki-kommentti-lauseita tukee väitettä. Diakronista kehitystä koskeva hypoteesi on, että nyt suhteellisen yleinen topiikki-kommentti-lauseityyppi on kieliopillistumassa yksinkertaiseksi peruslauserakenteeksi.

LÄHTEET

- Aarons, D. 1996. Topic and topicalization in American Sign Language. In Special issue commemorating the 25th anniversary of the department of general linguistics at the University of Stellenbosch. Stellenbosch papers in Linguistics 30, Stellenbosch, 65-106.
- Allen, G., Wilbur, R. & Schick, B. 1991. Aspects of rhythm in ASL. *Sign Language Studies* 72:297-320.
- Blevins, J. 1995. The syllable in phonological theory. In J. A. Goldsmith (Ed.) *The handbook of phonological theory*. Oxford: Blackwell, 206-244.
- Bloomfield, L. 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Brazil, D. 1995. *A grammar of speech*. Oxford: Oxford University Press.
- Brentari, D. 1993. Establishing a sonority hierarchy in American Sign Language: the use of simultaneous structure in phonology. *Phonology* 10:281-306.
- Brentari, D. 1995a. Sign language phonology: ASL. In J. A. Goldsmith (Ed.) *The Handbook of phonological theory*. Oxford: Blackwell, 615-639.
- Brentari, D. 1995b. Prosodic constraints in American Sign Language: evidence from fingerspelling and reduplication. In H. Bos & T. Schermer (Eds.) *Sign language research 1994*. Hamburg: Signum Verlag, 39-51.
- Brentari, D. 1998. *A prosodic model of sign language phonology*. Cambridge, Mass.: A Bradford Book.
- Brentari, D. 2002. Modality differences in sign language phonology and morphophonemics. In R. P. Meier, K. Cormier & D. Quinto-Pozos (Eds.) *Modality and structure in signed and spoken languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 35-64.
- Brentari, D. & Goldsmith, J. 1993. Secondary licensing and the non-dominant hand in ASL phonology. In G. Coulter (Ed.) *Current issues in ASL phonology*. New York: Academic Press, 19-41.
- Brentari, D. & Padden, C. 2001. Native and foreign vocabulary in American Sign Language: a lexicon with multiple origins. In D. Brentari (Ed.) *Foreign vocabulary in sign languages: a cross-linguistic investigation of word formation*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 87-119.
- Brentari, D. & Poizner, H. 1994. A phonological analysis of a deaf parkinsonian signer. *Language and Cognitive Processes* 9:69-99.
- Brentari, D., Poizner, H. & Kegl, J. 1995. Aphasic and parkinsonian signing: differences in phonological disruption. *Brain and Language* 48:69-105.
- Bruce, V. & Green, P. 1990. *Visual perception: physiology, psychology and ecology*. (2nd edition) Hove & London (UK); Hillsdale (USA): Lawrence Erlbaum Associates.
- Carr, P. 1993. *Phonology*. London: Macmillan.
- Carstairs-McCarthy, A. 1999. *The origins of complex language: an inquiry into the evolutionary beginnings of sentences, syllables, and truth*. Oxford: Oxford University Press.
- Chafe, W. L. 1976. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view. In C. N. Li (Ed.) *Subject and topic*. New York: Academic Press, 25-55.

- Chomsky, N. 1957. *Syntactic structures*. The Hague: Mouton & Co.
- Chomsky, N. 1965. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. 1995. *The minimalist program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Coerts, J. 1994. Constituent order in Sign Language of the Netherlands and the functions of orientations. In I. Ahlgren, B. Bergman & M. Brennan (Eds.) *Perspectives on sign language structure: papers from the fifth international symposium on sign language research*. Volume 1. Durham: The International Sign Linguistics Association, 69–88.
- Corina, D. 1990. Reassessing the role of sonority in syllable structure: evidence from a visual-gestural language. In M. Ziolkowski, M. Noske & K. Deaton (Eds.) *CLS 26*. [Papers from the 26th regional meeting of the Chicago Linguistic Society] Volume 2, *The parasession on the syllable in phonetics and phonology*. Chicago Linguistic Society, University of Chicago, Chicago, Ill., 33–43
- Corina, D. & Sandler, W. 1993. On the nature of phonological structure in sign language. *Phonology* 10:165–201.
- Crasborn, O. 2001. *Phonetic implementation of phonological categories in Sign Language of the Netherlands*. Utrecht, The Netherlands: LOT.
- Crasborn, O. & van der Kooij, E. 2006. How to recognize a sentence when you see one? Introduction. Opening paper presented at the DGfS [Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft] 2006 workshop *How to recognize a sentence when you see one: methodological and linguistic issues in the creation of sign language corpora*, Bielefeld, Germany, 23–24 February, 2006.
- Croft, W. 2003. *Typology and universals*. (2nd edition) Cambridge: Cambridge University Press.
- Dryer, M. S. 2001. What is Basic Linguistic Theory? URL: <http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/dryer/dryer/blt> (luettu 28.1.2008)
- Dryer, M. S. 2005. Order of subject, object, and verb. In M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gil & B. Comrie (Eds.) *The world atlas of language structures*. Oxford: Oxford University Press, 330–333.
- Dryer, M. S. 2006. Descriptive theories, explanatory theories, and Basic Linguistic Theory. In F. Ameka, A. Dench & N. Evans (Eds.) *Catching language: issues in grammar writing*. Berlin: Mouton de Gruyter, 207–234.
- Edmondson, W. 1990. Segments in signed languages: Do they exist and does it matter? In W. H. Edmondson & F. Karlsson (Eds.) *Sign language research 1987: papers from the 4th international symposium on sign language research*. Hamburg: Signum, 66–74.
- Emmorey, K. & Hertzog, M. 2003. Categorical versus gradient properties of classifier constructions in ASL. In K. Emmorey (Ed.) *Perspectives on classifier constructions in sign languages*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 221–246.
- Engberg-Pedersen, E. 1993. Space in Danish Sign Language: the space and morphosyntax of the use of space in a visual language. *International studies on sign language research and communication of the deaf*, Volume 19. Hamburg: Signum Verlag.

- Engberg-Pedersen, E. 2002. Grammatical relations in Danish Sign Language: topic and subject. In A. Pajunen (Ed.) *Mimesis, sign, and the evolution of language*. University of Turku, Publications in general linguistics 3, 5–40
- Engberg-Pedersen, E. 2006. Intertwined ellipsis – a multicausal construction in Danish Sign Language? Paper presented at the DGfS [Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft] 2006 workshop How to recognize a sentence when you see one: methodological and linguistic issues in the creation of sign language corpora, Bielefeld, Germany, 23-24 February, 2006.
- Fischer, S. D. 1975. Influences on word order change in American Sign Language. In C. N. Li (Ed.) *Word order and word order change*. Austin: University of Texas Press, 1–25.
- Friedman, L. 1976. The manifestation of subject, object and topic in American Sign Language. In C. N. Li (Ed.) *Subject and topic*. New York: Academic Press, 125–148.
- Fuchs, B. 2004. *Phonetische Aspekte einer Didaktik der Finnischen Gebärdensprache als Fremdsprache*. Jyväskylä Studies in Humanities 21.
- Gil, D. 2008. How complex are isolating languages? In M. Miestamo, K. Sinnemäki & F. Karlsson (Eds.) *Language complexity: typology, contact, change*. Amsterdam: John Benjamins, 109–131.
- Givón, T. 2001. *Syntax*. Volume 1. Amsterdam: John Benjamins.
- Goedemans, R. & van der Hulst, H. 2005. Weight-sensitive stress. In M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gil & B. Comrie (Eds.) *The world atlas of language structures*. Oxford: Oxford University Press, 66–69.
- Greenberg, J. H. 1966. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. In J. H. Greenberg (Ed.) *Universals of language*. (2nd edition) Cambridge, Mass.: MIT Press, 73–113.
- Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: SKS.
- Hakulinen, A., Karlsson, F. & Vilkkuna, M. 1980. *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- Hakulinen, A., Vilkkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T.R. & Alho, I. 2004. *ISO suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- Halliday, M. A. K. 1994. *An introduction to functional grammar*. (2nd edition) London: Edward Arnold.
- Hansen, M. & Hessmann, J. 2006. Reanalysing sentences in German Sign Language (DGS) texts. Paper presented at the DGfS [Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft] 2006 workshop How to recognize a sentence when you see one: methodological and linguistic issues in the creation of sign language corpora, Bielefeld, Germany, 23-24 February, 2006.
- Hawkins, J. A. 1983. *Word order universals*. New York: Academic Press.
- Hohenberger, A. & Happ, D. 2001. The linguistic primacy of signs and mouth gestures over mouthings: evidence from language production in German Sign Language (DGS). In P. Boyes Braem & R. Sutton-Spence (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: SIGNUM-Press, 153–190.

- Hoyer, K. 2000. Variation i teckenspråk: en studie av släktskapsterminologi i teckenspråket hos finlandsvenska döva. Publicerat pro gradu -avhandling i allmän språkvetenskap. Finlands Dövas Förbund rf, publikationsserie L 4/2000.
- Hoyer, K. 2004. The sociolinguistic situation of Finland-Swedish deaf people and their language, Finland-Swedish Sign Language. In M. Van Herreweghe & M. Vermeerbergen (Eds.) *To the lexicon and beyond: sociolinguistics in European deaf communities*. The sociolinguistic in deaf communities series 10. Washington D.C.: Gallaudet University Press, 3–23.
- Hoyer, K. 2005. "Vi kallade dem Borgåtecken": det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. I J.-O. Östman (red.) *FinSSL: Finlandssvenskt teckenspråk*. Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråkstudier 1. Helsingfors universitet, institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, 21–80.
- Hyman, L. 1985. *A theory of phonological weight*. Dordrecht: Foris.
- Ikola, O. 1976. Virke puheen yksikkönä. *Virittäjä* 80:237–246.
- Itkonen, Er. 1966. *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- Itkonen, Es. 2001. *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. (2. painos) Turun yliopisto, yleisen kielitieteen julkaisuja 4.
- Jantunen, T. 2000. Suomalaisen viittomakielen sormiaakkosten morfofonologinen status: optimaalisuusteorian viitekehystä käytävä tulkinta. Esitelmä XXVII kielitieteen päivillä Oulussa 19.–20.5.2000.
- Jantunen, T. 2001. Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista. Julkaistu yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma. Kuurojen Liitto ry, julkaisusarja L 1/2001.
- Jantunen, T. 2003a. Viittomien historiallinen muutos ja deikonisaatio suomalaisessa viittomakielessä. *Puhe ja kieli* 23:43–60.
- Jantunen, T. 2003b. *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Finn Lectura.
- Jantunen, T. 2005. Mistä on pienet tavut tehty? Analyysi suomalaisen viittomakielen tavusta prosodisen mallin viitekehyyksessä. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos. Suomalaisen viittomakielen lisensiaatintutkielma.
- Jantunen, T. 2008. Verbaalit, morfeemit ja eleet suomalaisessa viittomakielessä. Esitelmä XXXV kielitieteen päivillä Vaasassa 23.–24.5.2008.
- Jantunen, T. & Takkinen, R. (tulossa). Syllable structure in sign language phonology. A book chapter to appear in D. Brentari (Ed.) *Sign Languages [Cambridge Language Surveys]*. In preparation for publication with Cambridge University Press, Cambridge.
- Johnson, R. E. 2000. American Sign Language phonology. Jyväskylän yliopistossa 30.10.–3.11.2000 pidetyn viittomakielten fonologiaa käsitelleen kurssin materiaali.
- Johnston, T. 2001. Nouns and verbs in Australian Sign Language: An open and shut case? *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 6:235–257.
- Johnston, T. & Schembri, A. 2006. Identifying clauses in signed languages: applying a functional approach. Paper presented at the DGfS [Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft] 2006 workshop How to recognize a sen-

- tence when you see one: methodological and linguistic issues in the creation of sign language corpora, Bielefeld, Germany, 23-24 February, 2006.
- Johnston, T. & Schembri, A. 2007. *Australian Sign Language: an introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karlsson, F. 1984. Structure and iconicity in sign language. In F. Loncke, P. Boyes-Braem & Y. Lebrun (Eds.) *Recent research on European sign languages*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 149-155.
- Karlsson, F. 1994. *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kelomäki, T. 1997. *Ekvatiivilause*. Helsinki: SKS.
- Kroeger, P. R. 2004. *Analyzing syntax: a lexical-functional approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ladefoged, P. 1975. *A course in phonetics*. New York: Hartcourt, Brace, Jovanovich.
- Lambrecht, K. 1994. Information structure and sentence form: topic, focus, and the mental representations of discourse referents. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, C. N. & Thompson, S. A. 1976. Subject and topic: a new typology of language. In C. N. Li (Ed.) *Subject and topic*. New York: Academic Press, 457-490.
- Liddell, S. K. 1980. *American Sign Language syntax*. The Hague: Mouton Publishers.
- Liddell, S. K. 1984. THINK and BELIEVE: sequentiality in American Sign Language. *Language* 60:372-399.
- Liddell, S. K. 2003. *Grammar, gesture, and meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liddell, S. K. & Johnson, R. E. 1989. American Sign Language: the phonological base. *Sign Language Studies* 64:195-277.
- Linell, P. 1982. *The written language bias in linguistics*. Linköping: Universitetet.
- Loman, B. & Jörgensen, N. 1971. *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap ser. C Nr. 1. Lund universitet.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, J. & Prince, A. 1993. *Prosodic morphology II: constraint interaction and satisfaction*. Manuscript. University of Massachusetts, Amherst; Rutgers University, New Brunswick, N.J.
- McCarthy, J. & Prince, A. 1994. *The emergence of the unmarked: optimality in prosodic morphology*. Manuscript. University of Massachusetts, Amherst; Rutgers University, New Brunswick, N. J. [ROA-13, Rutgers Optimality Archive, <http://roa.rutgers.edu>]
- McIntire, M. L. 1982. Constituent order & location in American Sign Language. *Sign Language Studies* 37:618-650. [page numbers refer to the article that is available from the CD and that contains the volumes 1-81 (1972-1993), published by GUP]
- McNeill, D. 1992. *Hand and mind: what gestures reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.

- Mesch, J. 1998. Teckenspråk i taktill form: turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, institutionen för lingvistik, avdelningen för teckenspråk.
- Mesch, J. 2006. Påminner nationella teckenspråk om varandra? I K. Hoyer, M. Londen & J.-O. Östman (reds.) Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv. Nordica Helsingiensia 6, Teckenspråkstudier 2. Helsingfors universitet, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, 71–95.
- Miestamo, M. 2005. Iso suomen kielioppi typologin silmin. *Virittäjä* 109:570–576. Arviointi teoksesta Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T.R. & Alho, I. 2004. ISO suomen kielioppi. Helsinki: SKS.
- Neidle, C., Kegl, J., MacLaughlin, D., Bahan, B. & Lee, R. G. 2000. The syntax of American Sign Language. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Nichols, J. 1986. Head-marking and dependent-marking grammar. *Language* 62:56–119.
- Numeroita ja lukumäärien ilmaisuja 2002. Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. Täydennysosa 1. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: KL Support Oy.
- Ohala, J. 1990. Alternatives to the sonority hierarchy for explaining segmental sequential constraints. In M. Ziolkowski, M. Noske & K. Deaton (Eds.) CLS 26. [Papers from the 26th regional meeting of the Chicago Linguistic Society] Volume 2, The parasession on the syllable in phonetics and phonology. Chicago Linguistic Society, University of Chicago, Chicago, Ill., 319–338.
- Ohala, J. & Kawasaki, H. 1984. Phonetics and prosodic phonology. *Phonology Yearbook* 1:113–127.
- Okrent, A. 2002. A modality-free notion of gesture and how it can help us with the morpheme vs. gesture question in sign language linguistics (or at least give us some criteria to work with). In R. P. Meier, K. Cormier & D. Quinto-Pozos (Eds.) *Modality and structure in signed and spoken languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 175–198.
- Paunu, J. 1983. Viito elävästi 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Penke, M. & Rosenbach, A. 2004. What counts as evidence in linguistics? *Studies in Language* 28:480–526.
- Perlmutter, D. M. 1989. A moraic theory of American Sign Language syllable structure. Manuscript [February]. University of California, San Diego.
- Perlmutter, D. M. 1992. Sonority and syllable structure in American Sign Language. *Linguistic Inquiry* 23:407–442.
- Perlmutter, D. M. 1995. Phonological quantity and multiple association. I J. A. Goldsmith (Ed.) *The handbook of phonological theory*. Oxford: Blackwell, 307–317.
- Perlmutter, D. M. 2000. Syllable weight in American Sign Language. Paper presented at the 7th International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research (TISLR), Amsterdam, The Netherlands, July 23rd–27th, 2000.
- Petitto, L. A. & Marentette, P. 1991. Babbling in the manual mode: evidence for the ontogeny of language. *Science* 251:1493–1496.

- Pimiä, P. 1987. Suomalaisen viittomakielen suunliikkeistä. Teoksessa P. Pimiä & T. Rissanen (toim.) Kolme kirjoitusta viittomakielestä. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17, 25–47.
- Pimiä, P. & Rissanen, T. 1987. (toim.) Kolme kirjoitusta viittomakielestä. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17.
- Popper, K. [1963]1995. Arvauksia ja kumoamisia. Tampere: Gaudeamus.
- Pustet, R. 2003. Copulas: Universals in the categorization of the lexicon. Oxford: Oxford University Press.
- Rainò, P. 1999. Uusin virstanpylväs suomalaisen viittomakielen 150-vuotisella taipaleella. *Virittäjä* 103:645–649. Arviointi teoksesta Suomalaisen viittomakielen perussanakirja 1998. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Rainò, P. 2000. Carl Oscar Malm: suomalaisen viittomakielen isä. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 35–47.
- Rainò, P. 2001. Mouthings and mouth gestures in Finnish Sign Language. In P. Boyes Braem & R. Sutton-Spence (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: SIGNUM-Press, 41–50.
- Rainò, P. 2004. Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä. *Deaf Studies in Finland* 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. [html-pohjainen CD-ROM].
- Rissanen, T. 1985. Viittomakielen perusrakenne. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 12.
- Rissanen, T. 1987. Toistoprosesseista kuurojen viittomakielessä. Teoksessa P. Pimiä & T. Rissanen (toim.) Kolme kirjoitusta viittomakielestä. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17, 1–24.
- Rissanen, T. 1998. The categories of nominals and verbals and their morphology in Finnish Sign Language. University of Turku, Department of Finnish and General Linguistics. Licentiate Thesis in General Linguistics.
- Rissanen, T. 2000. Suomalaisen viittomakielen lauseoppia. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 147–167.
- Ros, J., Crasborn, O. & van der Kooij, E. 2006. Pointing signs and palm-up as signals of clause finality. Paper presented at the DGfS [Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft] 2006 workshop How to recognize a sentence when you see one: methodological and linguistic issues in the creation of sign language corpora, Bielefeld, Germany, 23–24 February, 2000.
- Rosenstein, O. 2004. Topics in ISL (Israeli Sign Language) are not topicalized. Poster presentation at the 8th International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research (TISLR), Barcelona, Spain, 30 September–2 October, 2004.
- Sandler, W. 1989. Phonological representation of the sign: linearity and nonlinearity in ASL. Dordrecht: Foris.
- Sandler, W. 1993. A sonority cycle in American Sign Language. *Phonology* 10:243–279.
- Sandler, W. & Lillo-Martin, D. 2006. Sign language and linguistics universals. Cambridge: Cambridge University Press.

- de Saussure, F. [1916]1983. *Course in general linguistics*. [Edited by C. Bally & A. Sechehaye with the collaboration of A. Riedlinger.] Translated and annotated by R. Harris. London: Duckworth.
- Savolainen, L. 2000. Viittoman rakenne. Teoksessa A. Malm (toim.) *Viittomakieliset Suomessa*. Helsinki: Finn Lectura, 168–188.
- Savolainen, L. 2006. Viittomakielten kirjoitusjärjestelmien periaatteet ja käytäntö. Helsingin yliopisto, yleisen kielitieteen laitos. Yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma.
- Schick, B. S. 1990. Classifier predicates in American Sign Language. *International Journal of Sign Linguistics* 1:15–40.
- Se vårt språk! = Se vårt språk! Näe kieleemme! 2002. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Selkirk, E. 1982. The syllable. In H. van der Hulst & N. Smith (Eds.) *The structure of phonological representation*. Dordrecht: Foris, 337–383.
- Setälä, E. N. 1922. *Suomen kielen lauseoppi*. (Kymmenes, tarkistettu painos) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Siple, P. 1978. Visual constraints for sign language communication. *Sign Language Studies* 19:95–110.
- Slobin, D. I. 2004. The many ways to search for a frog: linguistic typology and the expression of motion events. In S. Strömquist & L. Verhoeven (Eds.) *Relating events in narrative: typological and contextual perspectives*. Volume 2. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 219–257.
- Suomalaisen viittomakielen perussanakirja 1998. Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Supalla, T. & Newport, E. 1978. How many seats in a chair? The derivation of nouns and verbs in American Sign Language. In P. Siple (Ed.) *Understanding language through sign language research*. New York: Academic Press, 91–132.
- Suvi = Suvi – Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja. [Helsinki:] Kuurojen Liitto ry, 2003. Verkkojulkaisu: <http://suvi.viittomat.net>.
- Sze, F. 2003. Word order of Hong Kong Sign Language. In A. Baker, B. van den Bogaerde & O. Crasborn (Eds.) *Cross-linguistic perspectives in sign language research: selected papers from TISLR 2000*. Hamburg: Signum Verlag, 163–191.
- Takkinen, R. 1995. Phonological acquisition of sign language: a deaf child's developmental course from two to eight years of age. University of Helsinki, Department of Phonetics. Licentiate's dissertation in Logopedics.
- Takkinen, R. 2000. Viittomakielen kehitys. Teoksessa E. Lonka & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.) *Kuulon ja kielen kuntoutus: vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 51–74.
- Takkinen, R. 2002. Käsimuotojen salat: viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä. *Deaf Studies in Finland* 1. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Takkinen, R. 2003. Viittomakielen omaksuminen äidinkieli[is]essä ja kuulevassa viittomakieltä käyttävässä ympäristössä. *Puhe ja kieli* 23:159–172.
- Takkinen, R. 2008. Kuvailevat verbit suomalaisessa viittomakielessä. *Puhe ja kieli* 28:17–40.

- Trask, R. 1996. A dictionary of phonetics and phonology. London: Routledge.
- Van Valin, R. D. 2005. Exploring the syntax-semantics interface. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R. D. & LaPolla, R. J. 1997. Syntax: structure, meaning and function. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veitonen, U. 2004. Puhuminen hopeaa, viittominen kultaa: tutkielma suomalaisen viittomakielen, tansanianlaisen viittomakielen ja suomen kielen puheaktiverbeistä. Turun yliopisto, yleisen kielitieteen laitos. Yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma.
- Vermeerbergen, M., Leeson, L. & Crasborn, O. 2007. Simultaneity in signed languages: a string of sequentially organised issues. In M. Vermeerbergen, L. Leeson & O. Crasborn (Eds.) Simultaneity in signed languages: form and function. CILT 281. Amsterdam: John Benjamins, 1-25.
- Wiik, K. 1981. Fonetiikan perusteet. Juva: WSOY.
- Wilbur, R. B. 1990. Why Syllables? What the notion means for ASL research. In S. D. Fischer & P. Siple (Eds.) Theoretical issues in sign language research. Volume 1. Chicago: The University of Chicago Press, 81-108.
- Wilbur, R. B. 2000. Phonological and prosodic layering of nonmanuals in American Sign Language. In K. Emmorey & H. Lane (Eds.) The signs of language revisited: an anthology to honor Ursula Bellugi and Edward Klima. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 215-244.
- Wilbur, R. B. & Allen, G. D. 1991. Perceptual evidence against internal syllable structure in American Sign Language syllables. *Language and Speech* 34:27-46.
- Wilbur, R. B. & Petersen, L. 1997. Backwards signing and ASL syllable structure. *Language and Speech* 40:63-90.
- Wilcox, S. 1992. The phonetics of fingerspelling. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Xu, L. & Langendoen, D. T. 1985. Topic structures in Chinese. *Language* 61:1-27.
- Zipf, G. K. 1949. Human behavior and the principle of least effort. Cambridge Mass.: Addison-Wesley.